

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д.УШИНСЬКОГО (М. ОДЕСА)

КОТИК ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 372.8

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

13.00.02 – теорія і методика навчання
(українська мова)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Одеса – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського (м. Одеса), Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
БОГУШ АЛЛА МИХАЙЛІВНА,
Південноукраїнський державний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського (м. Одеса),
завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор,
заслужений діяч науки й техніки
ПЕНТИЛЮК МАРІЯ ІВАНІВНА,
Херсонський державний університет,
професор кафедри українського мовознавства

доктор педагогічних наук, професор
БАДЕР ВАЛЕНТИНА ІВАНІВНА,
Східноукраїнський національний університет
імені В. Даля,
завідувач кафедри української мови і літератури

доктор педагогічних наук, професор
ХОМИЧ ЛІДІЯ ОЛЕКСІЇВНА,
Полтавський державний педагогічний університет
імені В.Г.Короленка,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та педагогіки початкового навчання

Провідна установа : Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
кафедра методики викладання української мови і
культури мовлення
Міністерства освіти і науки України, м. Тернопіль

Захист відбудеться „ 7 ” лютого 2006 р. о _10.00_ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 41.053.01 при Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені
К.Д.Ушинського (м. Одеса) за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Нищинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Південноукраїнського державного
педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (м. Одеса) за адресою: 65091, м. Одеса, вул.
Старопортофранківська, 26.

Автореферат розісланий „ 27 ” грудня 2005р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.С. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність дослідження. За роки державності України сформувалась і зміцніла українська лінгводидактика, сподвижниками якої багато зроблено для переорієнтації мовних пріоритетів у вихованні дітей, поширення української мови на схід і південь країни, активізувалися дослідження з дошкільної лінгводидактики, збільшився обсяг теоретичного й емпіричного матеріалу. Численні різноаспектні наукові доробки з проблем навчання дітей української мови свідчать про потужний потенціал цієї наукової галузі та перспективи її подальшого розвитку, однак методологічні проблеми української дошкільної лінгводидактики в науці ще не розроблялися. Вочевидь, виникає суперечність між необхідністю обґрунтувати один з найактуальніших напрямів освітньої діяльності – навчання наймолодших громадян України державної мови, з одного боку, та недостатньою концептуально-методологічною розробленістю означеної проблеми, з іншого.

Актуальність досліджуваної проблеми підкреслюється в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, де серед пріоритетних напрямів державної політики – розширення українськомовного освітнього простору, створення системи безперервної мовної освіти, віднесення педагогічних наук до пріоритетних напрямів розвитку науки в Україні.

Отже, існує потреба у вивченні, узагальненні й систематизації досвіду вирішення проблем, що виникали на шляху розвою української дошкільної лінгводидактики, теоретичного осмислення її здобутків, традицій, тенденцій, закономірностей, що допоможе з'ясувати логіку становлення системи лінгводидактичних знань, а відтак, дозволить урахувувати багатогранність, динамічність об'єкта досліджень, визначати майбутні етапи розвитку лінгводидактичного явища.

Проблема становлення й розвитку української лінгводидактики вперше стала предметом дослідження наприкінці XX ст. Її окремі аспекти представлено в дисертаціях І. Бакаленко („Становлення і розвиток вітчизняної лінгводидактики як самостійної дисципліни (Ф.І.Буслаєв, К.Д.Ушинський, І.І. Срезневський)”), О.Білої („Реалізація „рідномовних обов'язків” І.Огієнка в позакласній роботі з учнями 5-7 класів”), О.Ткачук („Використання спадщини І.Срезневського в сучасній лінгводидактиці”) та ін.. Ґрунтовно проблема висвітлена на початку XXI ст. в докторській дисертації С.Яворської („Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки (XVI-XX ст.)”), де шляхом історико-системного аналізу висвітлено теоретичні надбання і практичний досвід навчання української мови в початковій і середній школі періоду XVI-XX ст. Проте автор обминула увагою наймолодшу галузь - дошкільну лінгводидактику.

Зауважимо, що окремі часткові проблеми становлення й розвитку дошкільної галузі лінгводидактики розглядалися в роботах А.Богуш (докладний аналіз концептуальних положень К.Ушинського, І.Срезневського, С.Русової, І.Огієнка, О.Ольжича, В.Сухомлинського, Г.Костюка щодо розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови в українському дитячому садку),

Н.Маліновської (вивчення та впровадження в сучасну практику методичного доробку С.Русової щодо розвитку зв'язного мовлення та навчання дошкільників переказування художніх творів), І.Непомнящої (використання ідей Є.Тихєєвої в українських дошкільних навчальних закладах щодо збагачення словника назвами побутових предметів). Кандидатська дисертація Т. Садової (“Становлення і розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина XIX століття – перша половина XX століття)” - це перша робота з історії української дошкільної лінгводидактики, в якій найбільш повно представлено період формування лінгводидактичного аспекту в педагогічній думці XIX – XX ст., а також персоніфікований опис історії дошкільної мовної освіти першої половини XX ст..

Уважаємо, що зазначені вище роботи лише частково дотичні до заявленої теми дослідження, оскільки не визначено особливості становлення й розвитку української дошкільної лінгводидактики як науки, не розкрито здобутки, традиції, тенденції, проблеми та способи їх розв'язання на шляху її розвою, не визначено перспективи подальшого розвитку, а відтак не вибудовано системи знань про зазначену наукову галузь, що водночас з окресленою актуальністю проблеми потребує методологічного, наукознавчого, історичного й лінгводидактичного обґрунтування для глибокого проникнення в сутність проблеми.

Нерозробленість проблеми, її актуальність і потреби практики зумовили вибір теми дослідження „Теорія і практика становлення та розвитку української дошкільної лінгводидактики”, що належить до перспективних напрямів наукових досліджень з педагогічних наук.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (м. Одеса) „Методика навчання дітей української мови в дошкільному закладі” (№ 0197V668552). Тема затверджена вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (м. Одеса) (протокол № 8 від 28.03.2002 року) та закоординована Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 9 від 25.11.2003 року). Автор вивчила й систематизувала надбання методики навчання дітей української мови в дошкільному закладі як науки і на підставі цього визначила перспективи її подальшого розвитку.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей становлення й розвитку української дошкільної лінгводидактики як науки; розкритті здобутків, традицій, тенденцій, проблем та способів їх розв'язання на шляху розвою української дошкільної лінгводидактики; визначенні перспектив її подальшого розвитку і на цьому ґрунті побудови системи знань про українську дошкільну лінгводидактику як науку.

Досягнення мети потребувало розв'язання низки завдань:

1. Визначити методологічні орієнтири розвитку української дошкільної лінгводидактики.

2. Розробити концептуально-методологічні підходи до висвітлення розвитку проблем української дошкільної лінгводидактики.

3. Створити системну функціональну модель української дошкільної лінгводидактики як науки і на цьому ґрунті сформувавши теоретичне уявлення про її сучасний стан: сутність, структуру, характер взаємозв'язків між елементами системи, особливості функціонування.

4. Визначити зовнішні і внутрішні чинники формування структури лінгводидактичної теорії.

5. Окреслити й охарактеризувати періоди та етапи становлення української дошкільної лінгводидактики як науки.

6. Дослідити генезис, з'ясувати традиції, закономірності та прогностичні тенденції в розвитку української дошкільної лінгводидактики.

7. Уточнити й науково обґрунтувати сутність феномена „українська дошкільна лінгводидактика”.

Об'єкт дослідження – дошкільна лінгводидактика як наука.

Предмет дослідження – процес становлення й розвитку української дошкільної лінгводидактики.

Концепція дослідження. Українська дошкільна лінгводидактика - це цілком сформована наукова галузь, що виокремилася з дошкільної педагогіки. Вона ґрунтується на міцних наукових засадах і збагачена протягом багатьох десятиліть досвідом навчання дітей рідної мови. Це складна ієрархічна багатфункціональна система, що розвивається за загальними законами лінгводидактики і має власні особливості, що й вирізняє її з шкільної (початкової, середньої і вищої ланок) лінгводидактики. Означена галузь характеризується поліфункціональністю, що виявляється в різних напрямках її функціонування, інваріантністю, нормативністю, що полягає в регламентованості провідних її положень, та варіативністю, яка знаходить своє втілення в чинних нормативних документах.

Провідна ідея концепції. Дослідження функцій і взаємозв'язків основних елементів лінгводидактичної системи, традицій та провідних тенденцій становлення дошкільної лінгводидактики допоможе визначити напрями і шляхи подальшого її розвитку, сприятиме вірогідному опису, поясненню й прогнозуванню процесів і явищ реальності, що складають предмет цієї науки.

Реалізації провідної ідеї концепції сприятиме відповідне методологічне забезпечення дослідження, представлене як комплекс засобів для різнобічного висвітлення методологічного, лінгводидактичного, історичного, наукознавчого аспектів української дошкільної лінгводидактики як науки.

Методологічними засадами виконаного дослідження стали положення теорії наукового пізнання щодо відбиття й перетворення об'єктивної дійсності, використання теоретичного та

емпіричного підходів у дослідному процесі; взаємозв'язку мови і свідомості, мислення і мовлення; місця і ролі мови в розумовому й духовному розвитку особистості; переходу кількісних змін у якісні; взаємозв'язку теорії і практики, а також загальнофілософський принцип єдності історичного й логічного, яким керувалися, аналізуючи генетичні й функціональні зв'язки української дошкільної лінгводидактики; загальнонаукові положення теорії систем для системного розгляду логіки дослідження і складних питань досліджуваної проблеми (відповідно до педагогічної інтерпретації М. Данилова, Т. Ільїної, Ф. Корольова, В. Нечипоренка); принципи системотехніки (А.Холл) для дослідження системоутворювальних зв'язків і характеру взаємовідношень між елементами структури української дошкільної лінгводидактики; синергетичний підхід до інтерпретації розвитку наукового знання (положення Т.Куна, Х.Патнема, К.Поппера П.Фейерабенда, Г.Хакена); загальнопедагогічний номінативно-структурний підхід до аналізу теорії науки (М. Бургін, І. Дмитрик, В. Кузнєцов).

Теоретичне підґрунтя роботи склали філософські та педагогічні праці з проблем методології і теорії змісту освіти (Ю. Бабанський, Л. Зоріна, В.Краєвський, І. Лернер, В. Ледньов, Н. Тализіна), дослідження понять у мові педагогічної науки (В. Гмурман, Д. Горський, В. Готт, П. Копнін, М. Попович, Е.Семенюк, С. Яновська), методологічного забезпечення дослідницької діяльності та встановлення нормативної характеристики наукового дослідження (Ю.Бабанський, М. Бургін, Б. Гершунський, В. Гмурман, В. Загвязинський, В.Краєвський, В. Полонський, М. Скаткін, В. Шамардін); доробки науковців з проблем визначення потенціалу наукової галузі (Г. Добров, Ю.Канигін, Б. Малицький та ін.) і кваліфікаційного ресурсу кадрового наукового потенціалу (В. Антонов, Т. Беспалова, А. Савельєв та ін.).

Методи дослідження – історико-генетичний та теоретичний аналіз літератури, документів, результатів наукової діяльності, кадрово-кваліфікаційної структури наукового потенціалу, біографій науковців; ретроспективний аналіз предмета пізнання української дошкільної лінгводидактики; синтез, зіставлення, порівняння, узагальнення, конкретизація матеріалів джерельної бази дослідження; індукція, дедукція у встановленні причин, механізму, закономірностей, тенденцій розвитку української дошкільної лінгводидактики; абстрагування та ідеалізація у визначенні структури, функціональних зв'язків, характеру відношень між елементами системи, чинників розвитку наукової галузі; теоретичне моделювання об'єктів пізнання - сучасного стану української дошкільної лінгводидактики, структури її наукової теорії, лінгводидактичного процесу, функціонування системи „метод навчання” та емпірична перевірка їх життєздатності; теоретичний експеримент у дослідженні початкової межі хронології становлення української дошкільної лінгводидактики як науки, її періодизації, механізмів функціонування і чинників розвитку та емпірична перевірка його результатів; опитування, бесіди на предмет визначення методологічних орієнтирів дослідницької діяльності, - тобто це систематизований

добір теоретичних та емпіричних методів дослідження, що разом складають цілісний комплекс взаємодоповнювальних засобів для різноаспектного, різнобічного вивчення й глибокого проникнення в сутність предмета дослідження.

Хронологічні межі дослідження: період від 30-х рр. ХХ ст. до теперішнього часу, що охоплює передісторію і власне історію становлення й розвитку української дошкільної лінгводидактики.

Географічні межі дослідження – територія сучасної України, в межах якої відбулося становлення української дошкільної лінгводидактики.

Джерельну базу дослідження склали матеріали (монографії, дисертації, автореферати, збірки наукових праць, матеріали фахових періодичних видань і наукової преси, офіційні державні та нормативні документи), що висвітлюють результати наукової діяльності в галузі навчання дітей рідної, української, мови й відображають активну систему наукових знань української дошкільної лінгводидактики, а також актуалізована сучасною наукою лінгводидактична спадщина українських науковців.

Наукова новизна дослідження:

- уперше: а) створено системний, цілісний, науково обґрунтований опис української дошкільної лінгводидактики як науки; б) описано й представлено як систему методологічні орієнтири розвитку української дошкільної лінгводидактики; в) створено теоретичне уявлення про сучасний стан української дошкільної лінгводидактики як науки: її сутність, структуру, характер взаємозв'язків між елементами лінгводидактичної системи, особливості її функціонування; г) досліджено історичні передумови і внутрішні чинники формування структури лінгводидактичної теорії, окреслено й охарактеризовано періоди та етапи її розвитку; д) теоретично доведено, що початок становлення української дошкільної лінгводидактики як науки припадає на період 40-80-х рр. ХХ ст., що підтверджено аналізом емпіричного матеріалу; ж) визначено рушійні й гальмівні чинники формування лінгводидактичної теорії, що дало підстави для побудови теоретичного уявлення про розвиток теорії обґрунтування змісту навчання мови, теорії керування процесом її навчання і теорії викладання основ лінгводидактичної науки; з) здійснено системний аналіз традицій, тенденцій та закономірностей розвитку української дошкільної лінгводидактики, що створило основу до обґрунтування його перспектив;

- уточнено: сутність феномена „українська дошкільна лінгводидактика”; систему лінгводидактичних понять і структуру понятійної системи української дошкільної лінгводидактики; сутність і призначення методичного аспекту теорії української дошкільної лінгводидактики;

- дістала подальшого розвитку методика аналізу історичних надбань дошкільної лінгводидактики.

Теоретична значущість одержаних результатів:

- адаптовано до вивчення лінгводидактичної проблематики й уключено в обіг української дошкільної лінгводидактики принцип єдності історичного і логічного, що знайшло відображення у сформульованих вимогах, які допомагають осмислити логіку становлення системи лінгводидактичних знань, дозволяють урахувати багатогранність, динамічність предмета дослідження, глибоко проникнути в його сутність і якими можна послуговуватися в процесі пізнання часткових лінгводидактичних проблем;

- доведено, що українська дошкільна лінгводидактика – багаторівнева й багатфункціональна складна керована система, створено її функціональну модель, розкрито логічну будову, проілюстровано використання моделі як засобу для системного розгляду логіки лінгводидактичних досліджень і складних питань досліджуваних лінгводидактичних проблем;

- з опорою на теорію систем, виведено алгоритм аналізу, сформульовано положення і вимоги до дослідження різних системних аспектів української дошкільної лінгводидактики, завдяки чому в дослідженні часткових лінгводидактичних проблем виникає можливість абстрагуватися від оточуючого середовища, виокремити потрібну систему, описати її, проаналізувати структуру, розглянути механізм її функціонування і шляхи оптимізації діяльності;

- уключено в обіг української дошкільної лінгводидактики: принципи системотехніки, що дозволило дослідити системоутворювальні зв'язки й проілюструвати встановлення характеру відношень між елементами структури на лінгводидактичному матеріалі; синергетичний підхід до інтерпретації розвитку наукового знання, що допомогло розкрити процес становлення й розвитку української дошкільної лінгводидактики як науки через поняття синергетики і дозволило визначитися з подальшим дослідженням проблеми для висвітлення механізму і внутрішніх чинників розвитку предмета дослідження; структурно-номінативний підхід до аналізу лінгводидактичної теорії, що допомогло визначати її повноту, наявні прогалини та шляхи подальшого розвитку; побудовано структурно-номінативну модель наукової теорії української дошкільної лінгводидактики, що зорієнтує науковця-дослідника на розробку всіх її елементів;

- здійснено науково обґрунтовану періодизацію становлення й розвитку української дошкільної лінгводидактики, висвітлено процес здійснення запропонованої періодизації і впорядковано його як алгоритм, яким можна скористатись і для періодизації розвитку різних аспектів лінгводидактичної проблематики, виокремивши попередньо предмет дослідження як систему;

- визначено завдання й перспективні напрями розвитку методологічного, теоретичного і методичного аспектів української дошкільної лінгводидактики як науки.

Практична цінність роботи. Коло потенційних користувачів, зацікавлених результатами лінгводидактичного дослідження, досить широке, оскільки наукові висновки перетворено в зручні

для використання конструктивні розробки у формі алгоритмів, порад, навчальних програм, посібників і підручників. Це студенти і викладачі педагогічних коледжів та університетів, методисти і курсанти інститутів післядипломної освіти, науковці - дослідники проблем лінгводидактики і практики – дослідники проблем навчання дошкільників рідної мови.

Психолого-педагогічний і соціально-економічний ефект від упровадження результатів дослідження в практику передбачено отримати у результаті підвищення рівня наукової розробки лінгводидактичних проблем та їх застосування в лінгводидактичній практиці, що, відповідно, позначиться на рівні професійно-мовленнєвої підготовки фахівців і комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей, скороченні термінів оволодіння українською мовою і мовленнєвою культурою загалом, а також зменшенні часу, зусиль для організації досягнення конкретного вагомого результату, що актуально для молодого незалежного держави.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка №138/8-26 від 23.06. 2005 р.), Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д Ушинського (довідка № 435 від 25.03. 2005 р.), Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/1887 від 28.03 2005 р.), науково-методичного центру управління освіти виконкому Миколаївської міської ради (довідка № 824 від 23.11. 2002 р.), Одеського обласного інституту удосконалення вчителів (довідка № 434 від 16.05. 2005 р.), Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01/235 від 15.05.2005р.).

Особистий внесок автора. Ідеї та думки, що належать співавторам публікацій, не використовувались у матеріалах дисертації. Особистий внесок дисертанта в роботах у співавторстві полягає в розробці концептуально-методологічного підходу до висвітлення розвитку проблем такої наукової галузі, як українська дошкільна лінгводидактика; аналізі генезису та прогностичних тенденцій розвитку її структурних компонентів; визначенні сутності феномена „українська дошкільна лінгводидактика”; здійсненні науково обґрунтованої періодизації розвитку цієї науки; створенні системної функціональної моделі української дошкільної лінгводидактики; встановленні механізму і внутрішніх чинників розвитку української дошкільної лінгводидактики як науки.

Достовірність результатів дослідження забезпечується використанням сучасного нормативного методологічного інструментарію, методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних позицій дослідження, емпіричним підтвердженням теоретичних висновків.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на міжнародних (Белгород, Росія, 1999р.; Тирасполь, Молдова, 2002; Гродно, Беларусь, 2003; Київ, 1995, 1996, 1997; Одеса, 1996; Рівне, 2002; Чернівці, 1996, 2003), всеукраїнських (Одеса, 1995, 1999, 2003; Івано-Франківськ, 1996; Миколаїв, 1999; Чернівці, 1998;

Херсон, 2003), міжвузівських (Коломия, 1993) науково-практичних і науково-методичних конференціях, конгресах; науково-методичних семінарах Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (м. Одеса), Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника. За матеріалами дослідження читався курс лекцій з української дошкільної лінгводидактики для магістрантів Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (м. Одеса) спеціальності „дошкільне виховання”.

Матеріали кандидатської дисертації "Підготовка студентів до навчання дошкільників української мови", захищеної в 1994 році, у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 49 наукових публікаціях, з них 38 одноосібних, зокрема 20 одноосібних – у фахових виданнях; 1 одноосібній монографії, 3 колективних монографіях, 2 навчальних посібниках для студентів, магістрантів та аспірантів; навчальних програмах і рекомендаціях для студентів і викладачів педуніверситетів спеціальності „дошкільне виховання”, наукових статтях, матеріалах і тезах конференцій. У цілому авторський доробок становить 75 публікацій з проблем української дошкільної лінгводидактики.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Зміст викладено на 406 сторінках тексту, до якого входять 8 таблиць, 1 графік, 2 діаграми, 18 схем, що займають 22 сторінки основного тексту. Список джерел охоплює 381 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, завдання, методи дослідження, розкрито його теоретичну і практичну значущість, представлено дані щодо апробації основних положень дисертації.

У першому розділі *„Концептуально-методологічні засади дослідження генезису і функціонального стану української дошкільної лінгводидактики”* визначено методологічні орієнтири розвитку української дошкільної лінгводидактики як молодої галузі системи педагогічних наук; представлено концептуальну модель дослідження, що зорієнтувала на різноаспектність і глибину проникнення в сутність проблеми та встановлення взаємозв'язків між методологічним, лінгводидактичним, історичним і наукознавчим аспектами; висвітлено концептуальні підходи до пізнання предмета дослідження.

Українська дошкільна лінгводидактика як складова системи педагогічних наук послугоувалась у своєму розвитку методологією педагогіки, тому ті часткові питання означеної проблеми, що розв'язувалися в методології педагогіки, були безпосередньо дотичні до української дошкільної лінгводидактики. Науковці вивчали лінгводидактичні проблеми, переосмислюючи і конкретизуючи методи пізнання відповідно до предмета, мети й завдань дослідження. У результаті

цього в українській дошкільній лінгводидактиці почали розвиватися власні, частково-наукові, методологічні функції. Натомість аналіз наукових доробків з української дошкільної лінгводидактики засвідчив, що питання методології наукового дослідження в цій науковій галузі ще не розроблялися на теоретичному рівні.

Здійснене дослідження, спрямоване на пізнання процесу становлення, розвитку й функціонування української дошкільної лінгводидактики, висвітлює не лише лінгводидактичну дійсність, а й процес і результати відображення цієї дійсності в наукових дослідженнях, тому містить методологічний аспект і за своїм змістом повинне сприяти розвитку методології цієї науки. З огляду на зазначене в роботі було розкрито механізм дії окремих загальнофілософських і загальнонаукових принципів і підходів на лінгводидактичному матеріалі і в такий спосіб уведено їх в обіг наукової галузі.

Зокрема, відповідно до висвітленої методологами філософії і педагогіки (В.Вазюлін, В.Гмурман, В.Давидов, М.Данилов, В.Загвязинський, Е.Ільєнков, О.Мисечко, З.Равкін) сутності принципу єдності історичного і логічного було розкрито механізм адаптації його до вивчення лінгводидактичної проблематики й представлено у вимогах, якими ми послуговувались, аналізуючи генетичні і структурні зв'язки української дошкільної лінгводидактики, що забезпечило глибоке проникнення в сутність предмета дослідження, допомогло зрозуміти тенденції його розвитку.

Для пізнання сучасної структури української дошкільної лінгводидактики й функціональних зв'язків її елементів використано структурно-компонентний підхід, що допомогло створити теоретичну модель дослідження наукової галузі й розкрити її логічну будову, що відображає сучасний стан науки і є вихідним моментом і осмисленні, аналізі, характеристиці попередніх етапів її становлення і розвитку.

Відповідно до побудованої моделі українську дошкільну лінгводидактику розглядали як систему лінгводидактичних знань і вид діяльності з використання існуючих знань та здобування нового знання, оскільки його функціонування передбачає наукову діяльність. Наукова, пізнавальна діяльність знаходить своє вираження й можливість функціонувати у практичній діяльності через теорію. Теорія – це продукт пізнавальної діяльності, науково довершене знання, ядро науки. Система знань і наукова діяльність з використання й отримання цих знань у галузі української дошкільної лінгводидактики на сучасному етапі її розвитку знаходить своє вираження в теорії змісту навчання, теорії керування процесом навчання й теорії викладання основ науки. Виокремлення таких цілісних і відносно самостійних теоретичних систем здійснено відповідно до реально існуючих напрямів наукової діяльності та системи знань, що склались у внутрішній логіці розвитку наукової галузі. Характер відношень між цими елементами було визначено на

підставі аналізу системи цілей означеної структури (за А.Холлом). З'ясовано, що означені теоретичні рівні ієрархічно взаємопідпорядковані.

Характерною особливістю сучасної науки є комплексне вивчення об'єкта як багатомірного цілого, системи, що й зумовило вибір системного підходу до вивчення української дошкільної лінгводидактики. Орієнтуючись на відомі характеристики різних систем (В.Ахундов, Б.Гершунський, М.Масарович, С.Саркисян та ін.), констатовано існування певних характерних ознак систем. Зважаючи на ці характеристики, дійшли висновку, що висвітлення проблем функціонування наукової галузі доцільно провести у двох аспектах, розглядаючи її як: а/ елемент суперсистеми, досліджуючи при цьому зв'язки системи із зовнішнім середовищем (суперсистемою); б/ як відокремлену систему, досліджуючи структуру, елементи системи та зв'язки між ними.

Система української дошкільної лінгводидактики ієрархічно підпорядкована системі вищого порядку – суспільній системі, яка й висуває перед лінгводидактичною наукою та окремими її ланками певні цілі й завдання, що характеризує досліджувану наукову систему як цілеспрямовану та керовану. Зміна якостей і властивостей у суперсистемі обов'язково приводить до змін властивостей у системі лінгводидактичної науки. Відповідно до теорії систем було сформульовано алгоритм дослідження різних аспектів української дошкільної лінгводидактики, якими керувались у своїй роботі.

Українська дошкільна лінгводидактика – прикладна наука, і сформована в ній теорія повинна мати достатній рівень практичної ефективності. Шляхом дослідження теоретичного аспекту науки визначалися наявні прогалини в лінгводидактичній теорії, осмислювалися повнота функціонуючого фонду знань. Для цього було використано структурно-номінативний підхід до аналізу педагогічних теорій (М.Бургін, І.Дмитрик, В.Кузнєцов), що дозволив розглянути стан і результати наукової діяльності в українській дошкільній лінгводидактиці, зокрема проаналізувати поняттєвий рівень теорії; розглянути можливості виведення законів і закономірностей на підставі досліджених у теорії властивостей і зв'язків між об'єктами і явищами лінгводидактичного процесу (логіко-лінгвістична підсистема); охарактеризувати розроблені моделі лінгводидактичних об'єктів, явищ і процесів, їх тотожність, повноту й відповідність дійсності (модельно-репрезентативна підсистема); визначити теоретичну й практичну значущість операційної й аксіологічної підсистем української дошкільної лінгводидактики (прагматико-процедурна підсистема); проаналізувати обґрунтованість проблем, визначення завдань, висунення гіпотез і зв'язок їх з лінгводидактичною теорією (проблемно-евристична підсистема).

Використання синергетичного підходу (Т.Кун, К. Поппер, П.Фейєрабенд, Г.Хакен та ін.) в дослідженні становлення й розвитку науки дало змогу збагнути, що в еволюції науки, крім парадигмального розвитку знання, існує ще рівень наукової діяльності вчених. З огляду на це

уважали за необхідне проаналізувати науковий потенціал сучасної української дошкільної лінгводидактики, що дозволило виявити резерви підвищення ефективності як самої науки, так і її кадрового забезпечення. Синергетичний підхід до аналізу науково-інформаційного простору окреслив проблему вдосконалення науково-дослідницької діяльності й оцінки її результатів, у зв'язку з чим виникла необхідність відповідно до тематики дослідження проаналізувати сучасний стан науково-дослідницької діяльності в українській дошкільній лінгводидактиці щодо відповідності її сучасним науковим вимогам та чинним критеріям оцінювання. Крім того, синергетичний підхід дозволив визначити об'єктивні критерії виокремлення періодів у розвитку науки, з-поміж них: зміну світосприйняття науковою спільнотою; використання нових підходів у дослідницькій діяльності й оцінці її результатів; появу комплексу понять, логічно не пов'язаних з тими, що функціонували раніше.

Періодизація розвитку – фундаментальна проблема будь-якої науки. Під періодизацією розуміємо логічний поділ часу функціонування української дошкільної лінгводидактики на відносно самостійні окремі відтинки - періоди, що характеризуються якісними новоутвореннями й відображають як загальні закономірності розвитку суспільства, так і специфічні за своїм змістом, і виокремлюються на підставі важливих об'єктивних показників переходу від одного періоду до наступного. Неоднорідність таких показників і переходів зумовлює наявність у межах періодів, етапів і стадій розвитку. Розвиток розглядаємо як керований діалектично суперечливий процес функціонування знань й отримання нового знання, що відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників.

Аналіз педагогічних (Л.Батліна, В.Курило, С.Попиченко, М.Равкін, Б.Ступарик, В.Струманський та ін.) і лінгводидактичних (І.Бакаленко, Т.Садова, С.Яворська) досліджень засвідчив, що науково обґрунтованої періодизації розвитку української дошкільної лінгводидактики як галузі педагогічної науки ще не розроблено, тому виникла необхідність визначити не лише хронологію розвитку предмета нашого дослідження, а й висвітлити процес здійснення означеної періодизації. Спираючись на теорію систем і синергетику, подали його як алгоритм, яким можна скористатися і для періодизації розвитку будь-якої лінгводидактичної проблеми, якщо попередньо розглядати предмет дослідження як систему.

З проблемою періодизації історії становлення й розвитку української дошкільної лінгводидактики тісно пов'язана інша – визначення початкової межі цієї періодизації, а відтак – становлення української дошкільної лінгводидактики як науки. Українська дошкільна лінгводидактика кінця 90-х рр. ХХ ст. - початку ХХІ ст. не виникла з “хаосу” – розрізнених лінгводидактичних ідей, думок, поглядів, концепцій, а стала органічним продовженням, новим етапом у розвитку системи лінгводидактичних знань, що вже існувала в Україні. Зроблено висновок, що пошуки початкового етапу становлення української дошкільної лінгводидактики -

елементарних складових її розвинутої структури – потрібно починати саме в межах 30-80-х рр. ХХ ст., коли й сформувалася дошкільна лінгводидактика в Україні, що мала на меті вирішення проблем навчання дітей раннього і дошкільного віку уніфікованої рідної мови.

Справедливість цього висновку, виведеного логічним шляхом, у подальшому підтверджено емпіричними даними.

У другому розділі *„Еволюція теорії обґрунтування змісту навчання дошкільників української мови”* подано характеристику процесів, що відбувалися впродовж становлення й розвитку теорії змісту навчання дошкільників рідної мови, з позицій загальнонаукового системного підходу, що дозволило охарактеризувати сучасний стан теорії як систему зв’язків між метою, змістом і результатами навчання мови, а також між рівнями теоретичного уявлення й навчального предмета.

Теорія обґрунтування змісту навчання дітей української мови розкриває сутність мовної освіти, відображає теоретичні пошуки щодо мети, завдань, удосконалення змісту навчання і створення, моделювання того кінцевого продукту процесу навчання, який максимально задовольнить потреби суспільства. Вона покликана висвітлити суперечність між вимогами суспільства на кожному етапі його розвитку щодо володіння дітьми мовою наприкінці дошкільного періоду дитинства й типовими результатами навчального процесу, а також показати реальні шляхи її подолання. Стрімкий розвиток суспільства зумовлює зміну його потреб, що відповідно викликає зміни в меті, змісті й кінцевому продукті навчання.

Аналіз змісту мовленнєвого розділу програм виховання й навчання в дошкільних закладах освіти, чинних у 1928-1938рр., 1939-1986рр., 90-х рр. ХХ ст., дав змогу з’ясувати, що вперше кінцеву мету навчання дітей рідної мови було сформульовано в 1991р. як “оволодіння мовленнєвим спілкуванням та дотримання етичних норм” (програма „Малятко”). На сучасному етапі розвитку теорії змісту навчання кінцевою метою роботи з розвитку мовлення в дошкільних закладах освіти визначено загальну культуру мовленнєвого спілкування, компонентами якої є культура мовлення, виразність мовлення і мовленнєвий етикет (А.Богущ).

Зроблено висновок, що такий підхід до розвитку мовлення дітей спрямовує процес навчання мови на формування мовної особистості з відповідними віковими характеристиками й повністю відповідає меті дошкільного виховання – формування особистісної культури дитини та меті загальної освіти, що ґрунтується на поняттях “соціалізація”, “духовність”, “громадянськість”, “особистість”, та ідеалу національного виховання, орієнтованого на всебічний розвиток особистості.

Дослідження еволюції мети навчання дітей рідної (української) мови дало підстави констатувати, що передумови її сучасного стану виникли в 50-60-х роках ХХ ст., коли мовознавці (У. Лабов та ін.) усвідомили необхідність розробки лінгвістики мовлення паралельно з

лінгвістикою мови. І хоча початок теоретичної розробки цієї проблеми в педагогіці й психології припадає на 70-80-і рр.. ХХ ст. (Л.Занков, В.Краєвський, О.Леонтьєв, І.Лернер та ін.), уже в 1955 р. у „Програмно-методичних вказівках для вихователя дитячого садка” було звернуто увагу педагогів на необхідність вчити дітей спілкуватися з іншими дітьми і дорослими, тобто було окреслено функцію навчання, не підтверджену змістовим наповненням програми. Теоретичне обґрунтування мети навчання рідної мови в українській дошкільній лінгводидактиці припадає на 90-і рр.. ХХ ст. (А.Богуш, програми „Малютко”, „Дитина”, „Українське дошкілля”).

З опорою на теорію опису систем, було виокремлено два основних аспекти цілеспрямування, які окреслюються в українській дошкільній лінгводидактиці: соціальний аспект, що відображає через потреби суспільства його вимоги до сучасного стану навчання дітей української мови, й особистісний аспект, у якому враховано потреби особистості щодо формування певних особистісних якостей (комунікативних, інтелектуальних, моральних, естетичних, етичних тощо), які забезпечать їй повноцінне функціонування в суспільстві.

Орієнтуючись на визначені попередньо критерії оцінки конструктивності мети, дійшли висновку, що основними характеристиками окресленої в українській дошкільній лінгводидактиці кінцевої мети навчання дітей рідної мови є: відображення суспільної проблеми, її лінгводидактична інтерпретація й показ шляхів її вирішення, спрямованість на перетворення індивіда й суспільства, чіткість формулювання, контрольованість.

Установлено, що провідною тенденцією розвитку теорії цілеспрямування в сучасній українській дошкільній лінгводидактиці є орієнтація на конкретизацію положень загальнодидактичної цілісної теорії змісту освіти (Ю.Бабанський, І.Журавльов, Л.Зоріна, В.Краєвський, І.Лернер, В.Ледньов, М.Скаткін, Ф.Сушкова та ін.) відповідно до специфіки навчання дітей рідної мови. Зокрема, визначено мету навчання дітей рідної мови як окремої навчальної дисципліни; узгоджено її з цілями вищих ієрархічних рівнів – дошкільної й загальної освіти, що забезпечує цілісність навчання в межах освітньої системи; сформульовано мету з орієнтацією на провідний компонент змісту навчання дошкільників мови - формування способів мовленнєвої діяльності, тобто в основу її покладено засвоєння дітьми основних мовленнєвих умінь як компонентів соціального досвіду, досвіду творчої діяльності й досвіду емоційно-ціннісного ставлення до дійсності (культура мовлення, виразність мовлення, мовленнєвий етикет), а отже, мета навчання орієнтує на формування підґрунтя особистісного світогляду дошкільника та його особистісних якостей як основи подальшого всебічного розвитку дитини.

Ураховуючи означену тенденцію й характеристику кінцевої мети навчання дітей рідної мови, визначили як перспективу подальшого розвитку теорії цілеспрямування української дошкільної лінгводидактики розробку таких питань, як: визначення ієрархії цілей у межах навчання дітей рідної мови (з орієнтацією на кінцеву мету як провідну), серед яких - висвітлення допоміжних

цілей як необхідної умови досягнення провідної мети, а також світоглядних, пізнавальних і виховних; з'ясування необхідних і достатніх умов досягнення мети кожного рівня, зіставлення цих умов з реально існуючими для усунення невідповідності й перешкод на шляху реалізації мети й задоволення потреб особистості та суспільства; окреслення етапів просування до мети в межах кожного ієрархічного рівня, встановлення взаємозв'язків між ними на шляху просування до кінцевої мети навчання дітей рідної мови.

Дослідження такого елемента теорії, як зміст навчання мови, дало підстави констатувати, що це лінгводидактична інтерпретація соціального замовлення, сутність якого сучасна українська дошкільна лінгводидактика вбачає у формуванні комунікативної компетенції дитини.

Еволюцію змісту навчання дошкільників рідної мови було відстежено у процесі аналізу мовленнєвих розділів програм виховання й навчання дітей у дошкільних закладах освіти (1939-1986рр., 90-х рр. ХХ ст.). Зміни, що відбулись у змісті навчання, характеризували на тлі розвитку загальнопедагогічної теорії змісту навчання (С.Висоцька, І.Журавльов, Л.Зоріна, Т.Козлова, В.Краєвський, І.Лернер, М.Скаткін, П.Ставський, Ф.Сушкова, В.Шубінський, В.Цетлін).

З'ясовано, що методологічну основу теорії змісту навчання дітей рідної мови становлять закони діалектики, дії яких підпорядковуються соціально-історичний, комунікативний, психологічний та практичний аспекти змісту навчання мови, на основі чого зміст повинен забезпечувати: передавання певного соціального досвіду через організацію мовлення в різних видах дитячої діяльності; формування комунікативної компетенції дитини; формування елементарних наукових понять; при цьому - *на рівні навчального матеріалу*: а/ активне використання народознавчого, історичного та суспільно актуального матеріалу, доступного розумінню дошкільників; б/ розвиток мислення; *на рівні розробки навчальних програм*: а/ концентричну побудову змісту; б/ наявність інваріантної й варіативної складових змісту. Теоретичну основу визначення змісту навчання дошкільників рідної мови становить функціональний підхід, відповідно до якого зміст повинен забезпечувати потребу особистості в самовираженні через розкриття свого внутрішнього світу, національно-етнічної приналежності, сприяти розвитку виразного, образного, поетичного мовлення.

Дослідження теоретико-методологічних засад обґрунтування змісту навчання, що зумовлювали його еволюцію, дало підстави для висновку, що в українській дошкільній лінгводидактиці ще не створено цілісної концепції формування змісту навчання дітей рідної мови.

Досліджено, що упродовж 30-90-х рр.. відбувалося поступове ускладнення змісту навчання рідної мови дітей дошкільного віку в напрямі від одиничних елементів (розвиток виразного мовлення) до розгалуженої системи елементів (компетентність, мовна і мовленнєва компетентність) змісту, а також його розширення шляхом уведення одиниць усіх мовних рівнів (фонетики, лексики, граматики, синтаксису) і збагачення, що виразилось у різноаспектному

наповненні процесу навчання мови, де поряд з мовленнєвим спрямуванням представлено народознавчий, комунікативний, психологічний, культурознавчий аспекти як відображення поліфункціональності мови і мовлення. При цьому перші спроби особистісного спрямування процесу навчання мови було зроблено в 60-х рр.. під впливом мети загальної освіти, що орієнтувала на всебічний розвиток особистості дитини, а передумови інтеграції навчальної й мовленнєвої діяльності виникли в 70-х рр.. в зв'язку з необхідністю суттєво покращити підготовку дошкільників до навчання у школі. У сучасній теорії змісту навчання мови отримало подальший розвиток те, що існувало в історичному минулому як натяк, спроба і стало необхідним елементом лінгводидактичної теорії у вигляді: орієнтації змісту навчання на потреби суспільства й особистості; обґрунтування навчально-мовленнєвої діяльності як цілеспрямованого процесу використання мови для передачі й засвоєння суспільно-історичного досвіду; змістової інтеграції різних розділів навчальної програми з мовленнєвим розділом і обґрунтування таких полікомпонентних видів діяльності, як навчально-мовленнєва, комунікативно-мовленнєва, художньо-мовленнєва; структури змісту навчання відповідно до основ мовознавчої науки: виховання звукової культури мовлення, словникової роботи, формування граматичної правильності мовлення, розвитку зв'язного (діалогічного і монологічного) мовлення, – що відповідає логіці розвитку дошкільної лінгводидактики й виправдало себе у практичній діяльності.

Усі ці здобутки стали підґрунтям для побудови сучасних підходів до конструювання змісту навчання мови, які різняться своїм концептуальним спрямуванням і в яких по-різному розкривається функція мовної освіти. Серед них – спрямованість на розвиток комунікативних умінь відповідно до етичних засад спілкування (А.Богущ, О.Кириченко, Н.Орланова, К.Стрюк); прилучення до багатства людської культури (М.Вашуленко, Н.Дзюбишина, О.Кириченко, Н.Кудикіна, О.Хорошковська); формування особистісної компетентності для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в різних конкретних умовах спілкування (А.Богущ).

Було визначено, що провідна функція змісту навчання рідної мови дітей дошкільного віку на сучасному етапі – це розвиток культури мовленнєвого спілкування, що відповідає загальним тенденціям розвитку суспільства й науки в епоху постмодерну і постнекласики, коли визнається важливість не лише економіки, політики, а й національних культур, а отже, першочергово увага звертається на формування культурних засад особистості. Відповідно провідним компонентом змісту навчання мови виступають способи мовленнєвого спілкування, чим і зумовлюється специфічний внесок мовленнєвого розділу програми у формування цілісної культури особистості.

Дійшли висновку, що провідною тенденцією розвитку змісту навчання мови є „наскрізне” проникнення компонентів змісту навчання мови в інші види цілеспрямованої діяльності дітей. Відповідно до неї перспективними для розвитку змісту навчання мови є: а/ реалізація системного підходу до конструювання змісту навчання; б/ розробка проблем міжрозділової інтеграції в аспекті

всєбїчного розвитку особистостї засобами рїдної мови; в/ створення мїжроздїлової програми розвитку мовлення; г/ збагачення змїсту навчання таким компонентом, як формування способів дїяльностї з засвоєння навчального матерїалу; д/ наукове обґрунтування послїдовностї розташування й взаємозв'язкїв елементїв змїсту навчання мови, визначення їнварїантного ядра змїсту навчання, обґрунтування варїативних пїдходїв до формування змїсту, у т.ч. ї культуроснавчого.

Кїнцевї результати навчання як компонент теорїї змїсту навчання за своєю суттю є конкретизацією мети навчання. Через їх окреслення реалїзується нормативна функція програми. Встановлено, що уявлення про кїнцевї показники навчання дошкїльникїв рїдної мови вперше конкретизувалися на початку 90-х рр. ХХ ст. у нормативних програмових документах („Малятко”, „Дитина”), що створило прецедент для теоретичного обґрунтування їх адекватностї й доцїльностї. Передумовою формування теоретичних уявлень про кїнцевий продукт навчання мови дошкїльникїв виступили загальносвітовї їдеї стандартизації освїти й необхїднїсть визначення у зв'язку з цим критерїїв оцїнювання результатїв навчання.

З'ясовано, що через змїну суспїльних прїоритетїв ї пїд впливом нової фїлософїї освїти, що вїдповїдає їнтересам незалежної України, вїдбулися суттєвї змїни в уявленнях про кїнцевї результати навчання дошкїльникїв рїдної мови. Це знайшло вїдображення у вїдповїднїй теоретичнїй моделї, що орієнтувала на засвоєння - через дїяльнїсть – соцїального досвїду суспїльства, тобто на опанування культурою мовленнєвого спїлкування через засвоєння способїв мовленнєвої дїяльностї (А.Богуш). Теоретичними засадами побудови моделї кїнцевих результатїв навчання дошкїльникїв рїдної мови виступила педагогїчна концепція багатокомпонентної структури змїсту освїти як аналога соцїального досвїду людства.

Особливїстю сучасних уявлень про кїнцевї результати навчання дошкїльникїв рїдної мови є спрямованїсть на формування особистїсних якостей у процесї засвоєння способїв мовленнєвої дїяльностї й досвїду емоцїйно-цїннїсного ставлення до мовлення та розвиток творчих здїбностей дитини, що вїдповїдає загальносвітовим тенденцїям розвитку освїти, прїоритетам демократичного суспїльства й цїлям реформування змїсту освїти в Україні.

У третьому роздїлї *„Теорїя керування процесом навчання мови й перспективи її подальшого розвитку в структурї української дошкїльної лїнгводидактики”* описано становлення ї розвиток таких елементїв системи, як „методи”, „засоби”, „форми” процесу навчання мови ї „принципи” його оптимального функцїонування, подано системний, поелементний аналіз теорїї керування процесом навчання, а також презентовано методичний аспект, який пов'язує теоретичнї рївнї науки з лїнгводидактичною практикою, що сприяє створенню цїлїсного уявлення про стан теоретичного рївня української дошкїльної лїнгводидактики.

Система принципів навчання є дієвим виразником теорії керування процесом навчання й зумовлює його зміст, методи й організаційні форми. На підставі дослідження процесу становлення системи принципів, що склалася в сучасній українській дошкільній лінгводидактиці, встановлено, що розуміння поняття “принцип” і сутності цього явища в українській дошкільній лінгводидактиці за роки її розвитку змінилося. Початкове, емпіричне уявлення про сутність принципу як рекомендації щодо способу досягнення навчальної мети і як “правила організації штучного мовленнєвого середовища” (Е.П.Короткова, Л.П.Федоренко) на сучасному етапі розвитку української дошкільної лінгводидактики стало недостатнім не лише з погляду теорії, а й практики, - його розуміють значно ширше. Це дозволило дійти висновку, що принцип як елемент теорії керування процесом навчання мови в сучасній українській дошкільній лінгводидактиці є теоретичним положенням, яке виконує нормативну, концептуальну або регулятивну функцію в побудові процесу навчання або методичної системи, відображає його закономірності, оптимальні умови здійснення й світоглядні орієнтири побудови, а отже, розкриває сутність процесу навчання, врахування якої є обов’язковою умовою для його побудови.

З’ясовано, що у визначенні змістового і процесуального аспектів навчання мови послуговуються комплексом загальнометодичних (Ф.Сохін, Є.Тихєєва, Л.Федоренко), частково-методичних (А.Богущ, Е.Короткова, В.Скалкін) і спеціальних методичних (А.Богущ) принципів, що разом із загальнодидактичними складають відкриту ієрархічно підпорядковану систему, кожен рівень якої виконує певну функцію (методологічну, нормативну, концептуальну, регулятивну) і складається з комплексу взаємонепов’язаних принципів.

В історії розвитку дошкільної лінгводидактики для встановлення принципів використовувалися різні підходи: шляхом дослідження причиново-наслідкових закономірностей розвитку мовлення; окреслення на основі емпіричного досвіду оптимальних умов; відповідно до певних світоглядних ідей і переконань. Було з’ясовано, що принципи, які ґрунтуються на об’єктивних закономірностях процесу навчання (загальнометодичні: принципи уваги до матерії мови, розуміння мовних значень, оцінки виразності мовлення і т. ін.), є інваріантними й зумовлюють ядро змісту навчання. Це стабільна основа теорії керування процесом навчання мови, яка безпосередньо не залежить від інтересів і запитів суспільства й освіти. Лінгводидактичні принципи, встановлені іншим шляхом (частково-методичні та спеціальні методичні принципи: комунікативно-діяльнісного підходу, домінуючої ролі ігрової діяльності, введення слів на основі чуттєвого досвіду і т. ін.), є варіативними компонентами теорії керування процесом навчання й можуть змінювати свою сутність, пристосовуючи зміст і процес навчання мови до потреб суспільства.

Дійшли висновку, що система принципів української дошкільної лінгводидактики є відкритою, що передбачає її розширення, збагачення, уточнення, переструктурування. З огляду на

це перспективним напрямом у теорії керування процесом навчання є встановлення взаємозв'язків між принципами в межах одного ієрархічного рівня й різних ієрархічних рівнів для їх систематизації, а відтак - конкретизації функцій кожного з принципів, що оптимізує їх вплив на процес навчання мови й наблизить його характеристики до технологічних. Крім того, актуальним для сучасного стану наукової галузі є глибоке пізнання й розкриття сутності нині чинних принципів навчання мови та їх впливу на цей процес, що допоможе визначити некеровані зони процесу навчання і протиріччя, розвиток яких регулюють декілька принципів, що резонують у своєму впливі на його вирішення або суперечать один одному. Емпіричне обґрунтування принципів лінгводидактики, що переважно ґрунтувалося на педагогічній інтуїції, повинно замінитися повним теоретичним обґрунтуванням. Для цього було запропоновано алгоритм визначення принципів, що зумовлюють загальний напрям дидактичної діяльності педагога, ґрунтуються на аналізі процесу навчання, глибокому пізнанні дидактичних явищ і встановленні об'єктивних взаємозалежностей між основними елементами процесу навчання.

Еволюцію методів навчання рідної мови розглядали у взаємозв'язку з висвітленням основних концептуальних підходів до побудови процесу навчання, в контексті основних суперечностей як рушійної сили розвитку проблеми. Розвиток форм навчання проаналізовано в тісному зв'язку зі зміною мети і змісту навчання, що уможливило встановити між цими елементами різних систем закономірний зв'язок. Визначили тенденції, що намітилися в підходах до розгляду засобів навчання на сучасному етапі розвитку лінгводидактичної теорії. На підставі аналізу цих підсистем теорії встановили, що проблему добору та диференціації методів навчання за їх сутністю відповідно до сучасного рівня розвитку загальної дидактики й української дошкільної лінгводидактики ще не вирішено; особливості побудови й використання комбінованого заняття, розвитку мовлення у повсякденному житті, а також взаємозв'язки між різними формами навчання мови та питання використання засобів реалізації змісту навчання мови в науковій галузі ще не розроблялися. Таким чином, звернення до дослідження означених проблем складає перспективу розвитку теорії керування процесом навчання мови в дошкільній освіті.

Єднальною ланкою між теорією змісту навчання, теорією керування процесом навчання і лінгводидактичною практикою виступає методичний аспект української дошкільної лінгводидактики – прикладна частина наукової галузі, що охоплює правила, поради, рекомендації, орієнтовні методики, які подають конкретні приписи, вказівки до практичної діяльності з навчання дітей рідної мови.

З'ясовано, що методичний аспект української дошкільної лінгводидактики в сучасному її стані, з погляду самої науки, повинен бути презентований: а/ системою навчально-виховної роботи з розвитку мовлення; б/ узагальненим передовим досвідом роботи в дошкільних закладах, досвідом педагогів-новаторів і сім'ї з розвитку мовлення дошкільників; в/ специфікою педагогічної

діяльності, спрямованої на формування мовленнєвих навичок, тобто це частково-методичний аспект науки, спрямований на розв'язання практичних проблем навчання дітей української мови.

У процесі становлення й розвитку методичного аспекту склалися свої характерні підходи до розв'язання практичних лінгводидактичних проблем. Ці підходи, удосконалюючись, окреслилися рельєфно й стали характерними ознаками лінгводидактичної науки. Серед них: **експериментальний підхід** до створення методичного забезпечення процесу навчання рідної мови дітей дошкільного віку; **модельно-репрезентативний підхід**, в основі якого – побудова й апробація теоретичної моделі процесу навчання; **системний підхід** до вибору форм, способів і засобів навчання, визначення етапів навчання; **інтегративний підхід** до побудови процесу навчання мови, що передбачає змістовий зв'язок між навчально-мовленнєвою діяльністю та іншими видами діяльності дітей у дошкільному закладі; **комплексний підхід** до розв'язання проблем навчання мови, що передбачає розроблення методик, спрямованих на одночасний розвиток різних аспектів мовлення дошкільників; **цілісний підхід** до побудови процесу навчання – від цілеспрямування до діагностування результатів навчання. Такі характеристики методичного аспекту української дошкільної лінгводидактики здатні, вважаємо, забезпечити високий рівень вирішення практичних питань, що виникають у процесі навчання дітей дошкільного віку рідної мови, максимально наблизити процес навчання до технологічних, що і повинно знайти осмислення й обґрунтування в теоретико-методологічному аспекті лінгводидактичної науки як перспективному напрямі її розвитку.

Для визначення повноти, безперервності, послідовності методичного забезпечення було введено поняття „розподільна здатність” як показник спроможності сукупності методик навчання різних аспектів мови забезпечити безперервність, послідовність і циклічність процесу навчання мови в цілому. Оперування ним допомогло виявити таку тенденцію у формуванні методичного аспекту теорії, як спрямування методичного забезпечення на комплексний розвиток поліфункціональності мовлення дітей дошкільного віку, і визначити прогалини в цілісній системі прикладного аспекту української дошкільної лінгводидактики. Зокрема, з'ясували, що найповніше представлено в методичному аспекті процес навчання рідної мови дітей 6-го року життя, найменше уваги приділено в науці проблемам розвитку мовлення дітей раннього віку. Поза увагою науки залишився такий напрям роботи, як узагальнення передового досвіду роботи в дошкільних закладах освіти, досвіду педагогів-новаторів і сім'ї з розвитку мовлення дітей. Цей досвід для теоретико-методичного аспекту науки, вважаємо, є надзвичайно вагомим, оскільки кожен з напрямів презентує окрему цілісну методику розвитку мовлення, збагачену власними творчими знахідками.

Дійшли висновку, що перспективою подальшого розвитку методичного аспекту української дошкільної лінгводидактики є створення науково-методичного забезпечення для: а/ основних

напрямів роботи з розвитку мовлення, а саме: для розвитку голосових реакцій дітей 1-3 років життя, розуміння мовлення дітьми 1-2 років життя, активного мовлення дітей 1 року життя, виховання звукової культури мовлення дітей 4 і 6 років життя, проведення словникової роботи з дітьми 5 року життя, формування граматичної правильності мовлення дітей 4-5 років життя, розвитку діалогічного мовлення дітей 4-6 років життя й монологічного мовлення дітей 4-5 років життя; б/ комунікативної спрямованості процесу навчання рідної мови, починаючи з першого року життя дитини; в/ формування лексичної компетенції дітей, зокрема 1,2, 3 і 5-го років життя, для ознайомлення з синонімами, словами з переносним значенням і заміни діалектизмів словами літературної мови, засвоєння узагальнювальних понять різного ступеня узагальнення дітьми раннього віку й 5-го року життя; г/ формування фонетичної компетенції дітей раннього й старшого дошкільного віку; д/ формування граматичної компетенції, зокрема: засвоєння правильної словозміни, ознайомлення із синонімією граматичних форм, засвоєння способів словотворення і формування граматичного чуття мови в дітей молодшого і середнього дошкільного віку тощо. Виявилось, що процес навчання рідної мови потребує цілісного забезпечення не лише по горизонталі (в межах одного вікового етапу, а й вертикалі (вирішення конкретного завдання впродовж усіх вікових етапів навчання) з обов'язковим висвітленням наступності й перспективності на всіх етапах навчання. Створення такої цілісної системи роботи - також перспектива розвитку методичного аспекту теорії української дошкільної лінгводидактики.

У четвертому розділі *”Становлення і перспективи розвитку теорії викладання основ української дошкільної лінгводидактики як науки ”* подано результати дослідження змістового і процесуального аспектів теорії викладання основ української дошкільної лінгводидактики, що дало можливість з'ясувати особливості становлення і розвитку цього рівня в теорії української дошкільної лінгводидактики й визначити напрями подальшого її розвитку.

Під теорією викладання основ науки розуміємо теоретичне обґрунтування процесу підготовки майбутніх педагогів до навчання дітей рідної мови з урахуванням останніх досягнень лінгводидактики.

Розвиток **теорії викладання** основ лінгводидактичної науки безпосередньо пов'язаний з розвитком педагогічної освіти в Україні й підготовкою кадрів до навчання дітей рідної мови. У структурі підготовки дошкільних працівників важливе місце займав курс методики розвитку рідного мовлення дітей, у процесі якого здійснювалася лінгводидактична підготовка майбутніх фахівців. Наповненість цього елемента структури підготовки дошкільних фахівців функціональним змістом ми визначили за допомогою чинних у 60-90-і рр.. навчальних програм з цієї дисципліни. При цьому виходили з того, що науково обґрунтована організація процесу формування професійної готовності педагогів до навчання дітей рідної мови вимагає визначення мети цієї діяльності, її змісту й передбачення кінцевих результатів. Саме ці елементи системи

теорії викладання основ лінгводидактичної науки й визначили основні кроки в аналізі її змістового аспекту.

З'ясовано, що в основу визначення мети підготовки студентів до навчання дітей рідної мови покладено діяльнісний підхід, відповідно до якого кінцеву мету навчання почали задавати через перелік конкретних видів професійної діяльності, які повинен опанувати студент упродовж навчання (А.Богущ, Н.Гавриш, Т.Котик, І.Луценко). Крім того, спостерігається спрямування мети не лише на кінцеві результати навчальної діяльності, а намагання вплинути вже на рівні цілеспрямування на методи й форми діяльності, що сприяють досягненню кінцевого результату, тобто окреслюється тенденція до підсилення й оптимального використання системоутворювальної функції мети.

Аналіз змістового аспекту програм вищих навчальних закладів з викладання основ лінгводидактичної науки дав підстави для висновку, що в них знайшли відображення такі елементи змісту: знання про теоретико-методологічні засади навчання дітей рідної мови і викладання основ науки; комплекс необхідних для цього професійних умінь і навичок, певне ставлення до майбутньої професійної діяльності. Зміст підготовки майбутніх фахівців до навчання дітей рідної мови відбивав особливості різних етапів розвитку суспільства і ґрунтувався на конкретних фактах з досвіду роботи педагогів дошкільних і вищих навчальних закладів. Важливу роль у доборі змісту викладання основ лінгводидактичної науки відіграв науково-педагогічний досвід роботи викладачів вищих навчальних закладів, що й відображено в програмних документах (А.Богущ, В.Захарченко, О.Лещенко, І.Луценко).

З'ясовано, що в 60-80-х рр. у формуванні змісту підготовки студентів до навчання дітей рідної мови традиційно орієнтувалися на систему знань з дошкільної лінгводидактики, яка на той час склалася, тобто на логіку науки й описи основних видів професійної діяльності, що створило підґрунтя для подальшого розвитку інформативної функції змісту навчальної дисципліни. На початку 90-х рр. завдяки вдосконаленню структури змісту навчання підсилилася не лише інформативна функція навчальної програми, але й рельєфно окреслилася можливість керувати процесом навчання шляхом удосконалення засобів реалізації змісту навчання.

На сучасному етапі розвитку української дошкільної лінгводидактики зміст навчальної дисципліни („Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільному закладі освіти”) визначено з урахуванням діяльнісного підходу. На предметному матеріалі – системі знань української дошкільної лінгводидактики – розкрито логіку навчальної діяльності, а структура змісту навчання через тематичний поділ матеріалу, систематизацію тематичних понять, структуру прикладного блоку й систему визначених у ньому завдань спрямовує на здійснення навчально-пізнавальної, навчально-професійної й навчально-дослідної діяльності, формування творчої діяльності й прищеплення студентам системи ціннісних

орієнтирів фахівця, що й створює необхідні дидактичні передумови для передачі й засвоєння системи знань з української дошкільної лінгводидактики як науки. При цьому керівна функція змісту навчання, що висвітлює логіку оволодіння професійною діяльністю, хоч і не визначилася ще як домінуюча, але підтверджує роль змісту навчання як методологічного засобу досягнення допоміжних і кінцевих цілей підготовки спеціалістів.

З'ясовано, що кінцевий продукт сукупної діяльності викладачів представлено через модель фахівця, готового до навчання дошкільників української мови, життєдіяльність, реальність якої підтверджено експериментально (Т.Котик). Така ідеальна модель виступила еталоном, на досягнення якого спрямовується процес навчання і з яким звіряються результати педагогічної й навчальної діяльності.

Було встановлено, що оскільки теоретичне моделювання кінцевого продукту лінгводидактичного процесу у вищій школі дає можливість діагностувати досягнення цілей, об'єктивно визначати ступінь їх реалізації, а відтак встановлювати причини, що перешкоджають її досягненню, і здійснювати необхідні корективи, то з'являється реальна можливість керувати процесом підготовки студентів до навчання дітей рідної мови.

Виявлено, що пошук оптимальних умов формування професійно-мовленнєвої готовності до навчання дошкільників української мови здійснювався за кількома напрямками: через інтеграцію лінгвістичної й методичної підготовки на основі міждисциплінарних зв'язків у межах чинної системи навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах; інтеграцію загальної та професійної освіти на ґрунті проблемного підходу на рівні міжпредметних зв'язків; підсилення індивідуалізованого, особистісного характеру навчання в межах спецпрактикуму як коригувальної ланки навчання; формування схильності студентів до мовленнєвого спілкування з дітьми із залученням майбутніх фахівців до безпосередньої професійно-мовленнєвої діяльності в структурі лабораторних занять, педагогічної практики й самостійної роботи; збагачення функціональних можливостей дидактичних засобів, що забезпечувало перехід від репродуктивного типу навчання до творчого, дослідницького; взаємопроникнення теоретичної, практичної й дослідницької підсистем процесу навчання, що забезпечувало набуття студентами досвіду професійно-мовленнєвої діяльності.

Дійшли висновку, що на сучасному етапі становлення теорії викладання основ науки спостерігаються такі тенденції: посилення системоутворювальної, керівної, критеріальної функції мети, що виявляється через спрямування її впливу на методи, форми, засоби, кінцеві результати навчальної діяльності; посилення керівної функції змісту навчання, що виявляється через висвітлення в ньому логіки навчання професійної діяльності; створення підручників керуючого типу; спрямування на інтенсифікацію процесу навчання через збагачення функціональних можливостей навчальних підсистем; технологізація процесу підготовки фахівців, що виявляється

через побудову моделі кінцевого продукту сукупної діяльності викладачів – моделі фахівця, готового до навчання дошкільників рідної, української, мови, і через цілеспрямовання підсистем процесу навчання. Означене засвідчує перехід теорії викладання основ науки на якісно новий етап розвитку в межах періоду свого становлення – формування теорії керування процесом підготовки майбутніх фахівців до навчання дошкільників української мови.

Розвиток означених тенденцій, які оцінюємо як прогресивні, переведення їх у характерні риси теорії викладання основ науки – перспективи подальшого розвитку української дошкільної лінгводидактики.

У п'ятому розділі *«Сучасний стан української дошкільної лінгводидактики як процес функціонування наукової галузі»* представлено результати дослідження сучасного стану української дошкільної лінгводидактики як процесу її функціонування, що ґрунтувалися на аналізі функціональної спроможності таких структурних елементів, як система лінгводидактичних знань, відтворених у системі адекватних понять, і система діяльності з використання й отримання нового знання, відображена в дисертаційних дослідженнях науковців цієї галузі науки, а також здатності кадрового наукового потенціалу вирішувати актуальні проблеми теорії та практики.

Аналіз процесу поняттєтворення на сучасному етапі розвитку української дошкільної лінгводидактики, здійснений у контексті розгляду цієї проблеми у філософії, педагогіці, мовознавстві (Ю.Абрамов, В.Готт, Д.Горський, І.Кантор, П.Копнін, В.Метлов, В.Пироженко, М.Попович, С.Яновська), дає підстави констатувати, що: а/ розвиток понятійної системи означеної галузі науки підпорядковується загальним закономірностям розвитку понятійної системи науки загалом; спостерігається просування від недостатнього осмислення поняття й неповного його визначення до збагачення змісту поняття через включення до нього нових суттєвих ознак і взаємовідносин з іншими явищами; б/ дефінітивність галузі будується з орієнтацією на загальні мовно-логічні правила й вимоги, що висуваються до наукових суджень; при цьому вона має свої особливості, які відображають прикладний характер науки (перевага надається екстенціонально-семантичним та генетичним визначенням понять) і специфікацію понять (при визначенні через родову і видову відмінність).

Було з'ясовано, що важливим стимулом розвитку лінгводидактичного знання і, відповідно, понятійної системи цієї науки є використання загальнонаукових засобів пізнання. При цьому загальнонаукові поняття, удосконалюючись, позитивно впливають на стан лінгводидактичної теорії й відкривають для її розвитку нові перспективи. У результаті тісних контактів галузі, що вивчається, з іншими науками на ґрунті їх об'єктної спільності відбувається змістовий обмін поняттями; спостерігається тенденція до асиміляції міжнаукових понять, які починають відображати лінгводидактичний аспект об'єкта пізнання. Цю тенденцію характеризуємо як

закономірну на загальному тлі процесів диференціації та інтеграції в розвитку сучасного наукового знання.

На підставі означеного дійшли висновку, що процес поняттєтворення в українській дошкільній лінгводидактиці функціонує відповідно до загальнонаукових мовно-логічних правил і вимог та спроможний точно й конкретно відобразити здобуте знання в поняттях і забезпечити функціонування наукової теорії.

У межах проблеми функціонування понятійної системи було визначено перспективи подальшого розвитку української дошкільної лінгводидактики, а саме: у кожній досліджуваній проблемі лінгводидактичні поняття повинні знайти своє продовження; межі цих понять, їх зв'язки й відношення потребують об'єктивного тлумачення на ґрунті семантичного, родо-видового та історико-логічного аналізу; необхідна розробка й визначення контекстуальних понять; потребують подальшого осмислення власне лінгводидактичні поняття через уточнення, інформативне насичення суттєвими властивостями й мовно-логічне вдосконалення їх визначень; об'єктивності до характеристики лінгводидактичних явищ додасть історико-логічний аналіз понять, у якому буде враховано генезис розвитку явища, а через нього представлено розуміння того, чим стало нині чинне явище. Наукове вирішення цих завдань сприятиме вдосконаленню понятійної системи лінгводидактики в цілому.

За здатністю теорії відображати назрілі проблеми практики і визначати реальні шляхи їх розв'язання можна значною мірою судити про її наукову, нормативну й практичну значущість. Обов'язковою передумовою ефективної розробки актуальних проблем є належний рівень якості наукових досліджень.

Аналіз сучасного стану досліджень з проблем української дошкільної лінгводидактики, який було здійснено, спираючись на досягнення в галузі загальнонаукової методології та наукознавства й результати методологічних пошуків у педагогіці (П.Атутов, Ю.Бабанський, М.Бургін, В.Гмурман, В.Загвязинський, І.Кантор, В.Краєвський, В.Полонський, М.Скаткін, Я.Турбовської, В.Шамардін), засвідчив, що велику частку результатів лінгводидактичних досліджень можна віднести до абсолютної чи локально-абсолютної новизни, оскільки в кожній науково-дослідній роботі окремі результати та сукупність їх презентуються вперше. На наш погляд, це може свідчити не лише про наявність широкого поля дослідницької діяльності молодшої науки на етапі її інтенсивного розвитку, а й про науковість підходів до отримання нового знання, нормативність і стабільність вимог наукової галузі до процесу пізнання.

На підставі аналізу теоретичної значущості досліджень відзначено, що в українській дошкільній лінгводидактиці спостерігається тенденція до взаємопроникнення прикладних і теоретичних типів дослідження, що свідчить про зростання теоретичного рівня цієї наукової галузі й об'єктивну потребу в її розвитку. Підтвердженням цього є праці, у яких формулюються

власні вихідні теоретичні положення, розробляються окремі теоретичні положення лінгводидактики, містяться концептуальні ідеї, спрямовані на пояснення, опис чи прогнозування лінгводидактичних процесів; на їх підставі формулюються принципи й рекомендації щодо окремих аспектів навчання мови. Започатковано нові напрями дослідження: а/ з проблем навчання дітей дошкільного віку української мови як функціонально другої в російськомовних дошкільних закладах освіти; б/ з проблеми підготовки студентів і вихователів до навчання дітей інших національностей української мови; в/ з історії розвитку української дошкільної лінгводидактики.

Здійснений аналіз готовності матеріалів лінгводидактичних досліджень до впровадження засвідчив: а) результати 100% досліджень мають високий ступінь теоретичного узагальнення й систематизації, а розроблені концепції, ідеї подано у взаємозв'язку з методичними пропозиціями; б) у 28% досліджень наукові підходи й методичні пропозиції втілено в нормативні матеріали – програми, навчальні плани, посібники; в) у 25% досліджень адекватно ідеям теорії створено й апробовано наукове забезпечення діяльності педагога (методичні посібники, дидактичні матеріали тощо); г) у 78% досліджень визначено умови, за яких висновки й рекомендації теорії найбільш ефективно втілюються в практику.

Водночас констатували повільні темпи впровадження результатів дослідження через відсутність усіх необхідних нормативних матеріалів і конкретних вимог до діяльності педагогів за новими науково обґрунтованими методиками, а також перебільшену увагу до інтенсифікації процесу навчання й недостатню – до обґрунтування умов його оптимізації, внаслідок чого практика відстає у своєму розвитку від науки.

Невід'ємною частиною наукової теорії є встановлення наукових законів і закономірностей, що виводяться не для самоцілі, самодостатності наукової теорії, а для пояснення, інтерпретації, передбачення наукових подій, явищ, поєднання їх у логічну систему. Натомість з'ясовано, що емпіричні закономірності української дошкільної лінгводидактики, висвітлюючи зовнішні зв'язки, не розкривають механізм, спосіб існування конкретного лінгводидактичного явища; почасти не підкріплені статистичними даними й через відсутність досліджень щодо виду, форм і характеру взаємозв'язків, межі їх вияву не мають чіткого формулювання. Також відсутня системність у встановленні спеціальних і часткових закономірностей, що унеможлиблює висвітлення їх ієрархічної підпорядкованості й формулювання лінгводидактичних законів. Зважаючи на це, ми проілюстрували можливості теоретичного експерименту в дослідженні лінгводидактичних явищ, що збагатить методичний арсенал дослідників-лінгводидактів і допоможе їм глибше проникнути в сутність досліджуваного явища й простежити характер взаємовідносин між елементами лінгводидактичної системи, і представили на теоретичному рівні процес визначення закономірностей, що відображають зв'язки й залежності в цілісному лінгводидактичному процесі. На основі аналізу закономірностей, виявлених в українській дошкільній лінгводидактиці, було

запропоновано алгоритм формулювання емпіричних законів, які поширюють свою дію в межах певних напрямів навчання рідної мови дітей дошкільного віку, що збагатить практику пошуку й фіксації закономірних явищ в українській дошкільній лінгводидактиці.

У ході дослідження з'ясовано, що перспективу розвитку української дошкільної лінгводидактики становить розробка й системне впорядкування спеціальних і часткових закономірностей, виявлених у процесі навчання дошкільників рідної мови не лише на емпіричному, а й теоретичному рівнях. У межах означеного найближчою перспективою є статистичне підкріплення виявлених інтуїтивним чи дедуктивним способом емпіричних закономірностей, представлення аксіоматичних положень української дошкільної лінгводидактики відповідними закономірностями, їх ієрархічне підпорядкування й відповідне оформлення, що забезпечить можливість практичного використання й представлення лінгводидактичних аксіом у вигляді законів.

Функціонування наукового знання залежить від можливостей наукового потенціалу продукувати, накопичувати й використовувати його. Науковий потенціал української дошкільної лінгводидактики визначаємо як можливості наукової галузі через діяльність її „наукової спільноти” вирішувати існуючі та майбутні завдання. Критеріями оцінки наукового потенціалу виступили сформованість наукового колективу й кваліфікаційний ресурс кадрового наукового потенціалу.

На підставі дослідження сформованості наукового колективу дійшли висновку, що сучасний етап розвитку української дошкільної лінгводидактики характеризується найвищою за весь період її існування активністю науковців, чия діяльність безпосередньо інтегрується й скеровується академіком А.Богуш та її послідовниками, учнями, зусиллями яких закладено основи наукової школи з проблем дошкільної лінгводидактики. Вважаємо, що саме існування такої школи сприяло створенню колективу однодумців, який діє в науковому просторі, зусиллями якої й сформувалася нова наукова галузь педагогічної науки.

Якісним показником спроможності кадрового наукового потенціалу є рівень його наукової кваліфікації як пріоритетна економічна категорія виробничих відношень у науковій галузі за умов ринкового середовища. На підставі аналізу чисельно-кваліфікаційної реструктуризації кадрового наукового потенціалу галузі встановлено: за період з 1991р. до 2005 р. концентрація кадрів вищої наукової кваліфікації в галузі збільшилась у 5 разів, що розглядаємо як позитивну тенденцію формування кваліфікаційного ресурсу наукового потенціалу. Рейтинг його сукупної наукової кваліфікації зріс у 4, 23 рази, при цьому рейтинг „докторського” рівня, що змінився за 15 років з 0,5 на 2,5, зростав швидшими темпами, ніж „кандидатський”, який відповідав 6,6 у 2005 р. проти 1,65 у 1991 р..

Позитивна динаміка рейтингу сукупного кваліфікаційного ресурсу кадрової складової наукового потенціалу української дошкільної лінгводидактики засвідчила результативність

функціонування наукової галузі й наявність можливості продуктивно вирішувати актуальні питання науки і практики в майбутньому, що підтверджується позитивними тенденціями в реструктуризації кадрового наукового потенціалу української дошкільної лінгводидактики на сучасному етапі її розвитку.

Зроблено висновок: якщо спроможність науковців 20-30-х рр. до створення науки про навчання дітей рідної мови оцінювати як поодинокі дослідження на рівні „наукової думки”, а зусилля науковців 50-80-х рр. як активні несистематичні дослідження на початковій стадії становлення наукової спільноти, то потенцію наукового колективу на початку ХХІ століття доцільно оцінити як систематичні дослідження, об’єднанні спільними концептуальними й методологічними підходами, традиціями наукової комунікації на рівні оформлення „наукової спільноти”. Такий рівень наукового потенціалу науки характеризується як рівень інтенсивного формування практично необмежених наукових можливостей.

Висновки

У дисертації подано теоретичне узагальнення й нове вирішення проблеми становлення і розвитку перспективних напрямів дошкільної галузі української лінгводидактики.

1. У дослідженні вперше представлено українську дошкільну лінгводидактику як: цілком сформовану самостійну галузь педагогічної науки, що ґрунтується на міцних наукових засадах, збагачена протягом багатьох десятиліть досвідом навчання дітей української мови, розвивається за загальними законами лінгводидактики й має власні особливості. Дослідження функцій і взаємозв’язків основних елементів лінгводидактичної системи, провідних тенденцій і закономірностей розвитку дошкільної лінгводидактики допомогло визначити напрями й шляхи подальшого її розвитку, сприяло вірогідному описові, поясненню й прогнозуванню процесів і явищ реальності, які складають предмет цієї науки.

2. Запропоновано концептуальну модель дослідження, що презентувала систематизований добір загальнофілософських (принцип єдності історичного і логічного), загальнонаукових (синергетичний, системний підходи, принципи системотехніки), конкретно-наукових (номінативно-структурний підхід) принципів, положень і методів (теоретичних: історико-генетичний, моделювання, теоретичний аналіз, синтез, індукція, дедукція, зіставлення, порівняння, узагальнення, абстрагування та ідеалізація, конкретизація та емпіричних: вивчення наукової літератури, документів, результатів діяльності, опитування, констатувальний експеримент), забезпечила різнобічне висвітлення методологічного, лінгводидактичного, історичного й наукознавчого аспектів розвитку й функціонування української дошкільної лінгводидактики. Такий цілісний, інтегративний характер дослідження проблеми сприяв глибокому й різнобічному пізнанню сутності предмета дослідження, що відповідає потребам і запитам сучасної науки.

3. Результати дослідження засвідчили, що українська дошкільна лінгводидактика як молода галузь педагогічної науки послуговується у своєму розвитку нормативною методологією педагогіки. Поряд з цим в українській дошкільній лінгводидактиці почали розвиватися власні - частково-наукові - методологічні функції, а саме: гносеологічна, критична, перетворювальна, прогностична, сформувалося своє бачення методології, що виявилось в методологічному обґрунтуванні наукових досліджень і яке ми інтерпретували таким чином: це система загальнофілософських принципів і методів наукового пізнання, що вказують на шляхи розвитку наукового дослідження і, конкретизуючись у даній науці, допомагають глибоко зрозуміти сутність предмета; а також система загально- й конкретно-наукових методів і теоретичних положень, що визначають характер дослідження та сприяють реконструкції знання про предмет, визначають закони, діям яких він підлягає, і на цій підставі забезпечують творче перетворення його, обумовлюючи й обґрунтовуючи результати дослідження.

4. Результати дослідження дали підстави констатувати, що методологічний рівень української дошкільної лінгводидактики є прикладним, оскільки він безпосередньо систематизує знання про розвиток і функціонування прикладної науки й дослідницької діяльності теоретико-прикладного характеру. У методологічному аспекті дослідження на матеріалі досліджуваної проблеми було розкрито механізм дії окремих загальнофілософських і загальнонаукових принципів і підходів й у такий спосіб уведено їх в обіг української дошкільної лінгводидактики.

5. Відповідно до реально існуючих напрямів наукової діяльності й системи знань, що склалися в українській дошкільній лінгводидактиці, було створено теоретичну модель предмета дослідження і на її основі встановлено, що сучасна українська дошкільна лінгводидактика – це багаторівнева й багатофункціональна складна система, організована за ієрархічним принципом, в якій теорія змісту навчання, теорія керування процесом навчання й теорія викладання основ науки є системоутворювальними ланками. Характер відношень між ними визначено на підставі аналізу системи цілей означеної структури. За даними дослідження, теорія керування процесом навчання дітей мови підпорядковується теорії змісту навчання мови, і всі зміни в останній зумовлюють адекватне відображення в теорії керування процесом навчання. Теорія викладання основ науки складає наступний підрівень у ієрархічній системі теорії української дошкільної лінгводидактики, безпосередньо підпорядкований першому рівню – теорії керування процесом навчання й опосередковано – нульовому рівню ієрархії – теорії змісту навчання. Така логічна будова української дошкільної лінгводидактики допомогла створити теоретичне уявлення про сучасний стан української дошкільної лінгводидактики як науки: її сутність, структуру, характер взаємозв'язків між елементами лінгводидактичної системи, особливості її функціонування.

6. На основі проведеного дослідження було встановлено зовнішні та внутрішні чинники розвитку такого соціально-культурного феномена, як українська дошкільна лінгводидактика, що

допомогло сформувати уявлення про рушійні сили й механізм розвитку науки. Зокрема, з'ясовано, що :

- сучасний етап розвитку української дошкільної лінгводидактики характеризується як такий, що розвивається в епоху постмодерну, а це обумовлює швидкі темпи розвитку, й у період постнекласичних трансформацій у науці, що вплинуло на зміну предмета пізнання в бік глибшого занурення в дійсність і вдосконалення дослідницької діяльності; знаходиться в межах етапу розвитку національної педагогічної науки, яка характеризується трансформаційною кризою, що потребує осмислення й узагальнення в усіх її галузях. Такі якості з'явилися в українській дошкільній лінгводидактиці внаслідок опосередкованого й безпосереднього впливу на неї систем вищого порядку, що й зумовило стрімкий розвиток української дошкільної лінгводидактики й перетворення її з регіональної на самостійну національну галузь науки. Безпосередніми зовнішніми рушійними чинниками в даному випадку виступили соціально-культурні (збільшення інтересу до національної культури) і політичні (здобуття незалежності Україною) сили. Натомість у 30-80-і рр. XX ст. соціально-культурні й політичні сили здійснювали потужний гальмівний вплив на процес становлення і розвитку української дошкільної лінгводидактики, що свідчить не лише про їх могутність, а й висуває вимогу пошуку механізму впливу на них з боку української дошкільної лінгводидактики для забезпечення її самозбереження й подальшого поступу;

- процес становлення й розвитку окремих елементів системи української дошкільної лінгводидактики (теоретико-методологічних засад теорії цілеспрямування, теоретико-методологічного підґрунтя змісту навчання рідної мови, основних підходів до визначення принципів навчання мови, методичного аспекту теорії і т. ін.) відбувався під впливом таких наук, як філософія, психологія, педагогіка, фізіологія, анатомія, лінгвістика, соціолінгвістика, що засвідчує не лише важливу роль міжнаукової інтеграції у процесі еволюції української дошкільної лінгводидактики, а й необхідність вивчення будь-якого лінгводидактичного явища у контексті міжнаукового знання;

- розвиток української дошкільної лінгводидактики відбувається завдяки вирішенню актуальних проблем сучасного стану навчання дошкільників української мови. При цьому лінгводидактичні проблеми є продуктом практики, але висуваються й обґрунтовуються наукою, що надає їм статусу сполучної ланки між практикою і наукою, а суперечність, яка лежить в основі проблеми і є предметом вивчення науки - це внутрішній чинник розвитку науки, що засвідчує не лише необхідність науково обґрунтованого розв'язання назрілих проблем практики через усунення суперечностей, які їх породжують, а й систематичного глибокого вивчення стану навчання дошкільників української мови для вироблення систематизованого знання про актуальні лінгводидактичні проблеми;

- розвиток системи лінгводидактичних знань відбувається під впливом накопичення знання в її структурних елементах, які взаємообумовлюють зміни, що відбуваються в них. У свою чергу, лише суб'єкт творення наукового знання спроможний забезпечити функціонування і системи знань, і процесу виробництва знання, що засвідчує не тільки необхідність систематичного узгодження інформаційних потоків різних структурних елементів науки, а й потребу піклування про розвиток інфраструктури наукової діяльності, один з компонентів якої – підготовка наукових кадрів.

7. На підставі теоретичного експерименту, результати якого підтверджено аналізом емпіричного матеріалу, в історії становлення і розвитку української дошкільної лінгводидактики як науки виокремлено:

- передісторію (початок XX ст. – 30-і рр. XX ст.), а в ній – особливий історичний етап, що характеризувався потенційною, але не реалізованою можливістю створення української дошкільної лінгводидактики як самостійної галузі науки (20-30-і рр. XX ст.), - власне історію (40-і рр. XX ст. – теперішній час), що складається з періоду денационалізованої лінгводидактики в Україні, або методики навчання рідної (уніфікованої) мови (40–80-і рр. XX ст.), і сучасного періоду - української дошкільної лінгводидактики (початок 90-х рр. XX ст. – теперішній час). У межах зазначених історичних періодів становлення системних елементів структури української дошкільної лінгводидактики відбувалося неодноразово

Процес здійснення запропонованої періодизації упорядковано як алгоритм, яким можна скористатись і для періодизації розвитку будь-якої іншої лінгводидактичної проблеми, представленої у вигляді системи.

Зважаючи на те, що зусилля науковців 50-80-х рр. охарактеризовано як активні несистематичні дослідження на початковій стадії становлення наукової спільноти, а потенцію наукового колективу на початку XXI століття - як систематичні дослідження, об'єднані спільними концептуальними й методологічними підходами, традиціями наукової комунікації на рівні оформлення „наукової спільноти”, констатували, що сучасна українська дошкільна лінгводидактика як наука знаходиться на стадії становлення, що визначається як рівень інтенсивного формування практично необмежених наукових можливостей.

Означений логічний висновок підтверджується сукупністю висновків, яких дійшли на підставі аналізу емпіричного матеріалу.

8. Доведено, що сучасний стан функціонування української дошкільної лінгводидактики характеризується інтенсивним розвитком понятійної системи, а це є свідченням прогресу даної галузі науки. До структури наукового знання української дошкільної лінгводидактики ввійшли поняття всіх основних рівнів і видів, що вироблені сучасною практикою наукового пізнання. Кожен вид виконує свою функцію, що відповідає його особливостям і природі. Відповідно до

змін, що відбулись у структурі наукової теорії української дошкільної лінгводидактики, сформувалася система власне лінгводидактичних понять, адекватна структурі самої науки і здатна відобразити логіку науки. Фундаментальними поняттями для цієї галузі науки є: навчально-мовленнєва діяльність, професійно-мовленнєва діяльність, лінгводидактична підготовка фахівців. Взаємодія понять усіх видів і рівнів сприяє підсиленню пізнавальних можливостей української дошкільної лінгводидактики.

9. З'ясовано, що на сучасному етапі функціонування української дошкільної лінгводидактики як наукової галузі процес отримання наукового знання здійснюється в межах становлення теоретико-прикладного рівня процесу пізнання і характеризується такими ознаками, як: відповідність загальнонауковим методологічним нормативним вимогам до здійснення процесу наукового пізнання, а відтак, - належний рівень якості наукової продукції та наявність потенційної можливості для здійснення ефективної науково-дослідної діяльності; спрямованість на пізнання суто лінгводидактичних предметів і явищ, що й сприяло виокремленню української дошкільної лінгводидактики в самостійну галузь науки із своїм, чітко окресленим, об'єктом пізнання; відповідність прикладному характерові науки, що забезпечується орієнтацією на перетворення лінгводидактичних явищ через виявлення їх сутності, умов функціонування, розкриття способів їх перетворення й розроблення відповідних методик, рекомендацій, правил, навчальних програм, - що загалом свідчить про сформованість у науковій галузі основних концептуальних орієнтирів її розвитку. Свідченням зростання теоретичного рівня означеної галузі науки є формування концептуальних підходів до конструювання лінгводидактичних процесів, встановлення в них закономірних зв'язків і залежностей, започаткування нових теоретичних напрямів лінгводидактичної науки.

10. Досліджено, що в цій галузі науки існує певна практика пошуку й фіксації закономірних явищ, що спостерігаються у процесі навчання дошкільників рідної, української, мови. Підходи, що склалися до їх встановлення, охарактеризовано як інтуїтивні, дедуктивні, статистичні та дедуктивно-статистичні, що свідчить про емпіричний характер встановлених залежностей. Оскільки їх дія виявляється лише на рівні окремого напрямку навчання рідної мови дітей дошкільного віку, то охарактеризовано їх як спеціальні, на відміну від загальних і часткових лінгводидактичних. Було встановлено, що закономірні явища в мові науки зафіксовано у вигляді аксіоматичних положень, тверджень про закономірні тенденції й положень із статусом закономірностей і сформульовано в такий спосіб, що надає їм можливість виконувати стимулювальну, описову, пояснювальну й прогностичну функції.

11. Доведено, що сучасний етап розвитку української дошкільної лінгводидактики характеризується найвищою за весь період її існування активністю науковців і формуванням основ наукової школи, існування якої сприяло створенню „наукової спільноти ” – колективу

однодумців, що діє в науковому просторі і зусиллями якого й сформувалася нова наукова галузь педагогічної науки – українська дошкільна лінгводидактика. Зміни у внутрішній структурі й динаміка зростання кваліфікаційного рівня наукових кадрів української дошкільної лінгводидактики свідчать про перехід цієї галузі від стадії становлення до стадії розвитку в межах сучасного періоду її функціонування, що загалом засвідчує ефективність і результативність роботи наукового потенціалу в структурі наукової галузі та його спроможність продуктивно вирішувати сучасні й майбутні проблеми лінгводидактичної науки і практики.

12. Визначено тенденції, традиції та закономірні явища в розвитку кожного елемента системи української дошкільної лінгводидактики. Найважливіші з них такі:

- у розвитку теорії цілеспрямування - орієнтація на конкретизацію положень загальнодидактичної цілісної теорії змісту освіти відповідно до специфіки навчання дітей рідної мови. Зокрема, визначено мету навчання дітей рідної мови як окремої навчальної дисципліни; узгоджено її з цілями вищих ієрархічних рівнів – дошкільної й загальної освіти, що забезпечує цілісність навчання в межах освітньої системи; сформульовано мету з орієнтацією на провідний компонент змісту навчання дошкільників мови - формування способів мовленнєвої діяльності, а тому в основу її покладено засвоєння дітьми основних мовленнєвих умінь як компонентів соціального досвіду, досвіду творчої діяльності й досвіду емоційно-ціннісного ставлення до дійсності (культура мовлення, виразність мовлення, мовленнєвий етикет); крім того, мета зорієнтована на передачу досвіду культури мовленнєвого спілкування, яка є складовою загальної культури нації, спрямовує на засвоєння загальнолюдських і національних цінностей, тобто на формування підґрунтя особистісного світогляду дошкільника та його індивідуальних якостей як основи подальшого всебічного розвитку дитини;

- для змісту навчання дошкільників рідної мови - орієнтація на потреби й інтереси суспільства і дитини; відображення у складі змісту основних структурних елементів мовознавчої науки, які набули статусу дидактичних одиниць змісту навчання; позначення компонентів змісту в термінах змісту й процесу (словникова робота, формування граматично правильного мовлення, розвиток зв'язного мовлення, виховання звукової культури мовлення); спрямованість на розвиток мовленнєвого спілкування; “наскрізне” проникнення компонентів змісту навчання мови в інші види цілеспрямованої дитячої діяльності;

- у прикладному аспекті теорії - створення цілісного методичного забезпечення для конкретного етапу навчання - від цілеспрямування до контролю результатів навчання;

- у теорії викладання основ науки - перехід на якісно новий етап свого розвитку в межах періоду становлення – формування теорії керування процесом підготовки майбутніх фахівців до навчання дошкільників української мови.

Збереження й примноження традицій, розвиток означених тенденцій, які оцінюємо як прогресивні, переведення їх у характерні риси наукової галузі – перспективи подальшого розвитку української дошкільної лінгводидактики, які визначено з урахуванням функціональних особливостей кожного системного елемента науки.

13. Здійснене дослідження започаткувало становлення нового теоретичного рівня в українській дошкільній лінгводидактиці – методологічного, у межах якого потребують подальшого осмислення: теорія способів організації знання, його отримання й використання; сучасні загальнофілософські, загальнонаукові, конкретно-наукові принципи і положення та їх адаптація до вирішення лінгводидактичних проблем; надбання української дошкільної лінгводидактики у зіставленні з лінгводидактичними досягненнями інших держав близького і далекого зарубіжжя; історичний аспект розвитку наукової галузі для актуалізації забутої лінгводидактичної спадщини з метою максимального забезпечення потреб практики; окремих напрям розвитку наукової галузі - навчання дошкільників української мови як функціонально другої; окремі поняття, що утворюють понятійну систему, об'єктивність їх визначення, адекватність відображення ними явищ та історія їх розвитку. Вирішення цих наукових проблем галузі посилять потенціал науки й сприятиме її подальшому розвитку.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

Монографії

1. Котик Т. Українська дошкільна лінгводидактика: історія, здобутки, перспективи. Монографія. - Одеса: СВД М.П. Черкасов, 2004. – 296с.

Колективні монографії

2. Котик Т.М. Формування професійно-мовленнєвої готовності студентів до навчання дітей інших національностей української мови //Актуальні проблеми українського національного дошкілля: Монографія /За ред. М.Г. Стельмаховича. - Івано-Франківськ, 1995. – С. 119-145.

3. Котик Т.М. Технологія підготовки студентів до навчання дошкільників української мови //Науковий експеримент у системі професійної підготовки педагогів: Монографія /За ред. М.Г. Стельмаховича. - Івано-Франківськ, 1995.–С. 6–106.

4. Котик Т.М. Сучасний стан готовності педагогів до навчання дошкільників української мови //Лінгводидактика в сучасних закладах освіти: Кол. монографія /За ред. А.М.Богуш. - Одеса, ПНЦ АПН України, 2001. – С.129-151.

Навчальні посібники, підручники, програми, методичні рекомендації

5. Богуш А.М., Котик Т.М. Методика навчання дітей української мови в дошкільному закладі: Практикум: Навч. посіб. - К.: Вища шк.,1994. – 157с.

6. Богуш А.М., Котик Т.М. Українська мова в дошкільному закладі: Метод. рек. до семінару-практикуму для вихователів дошкіль. закл. /Ін-т системних досліджень освіти України - К.: Освіта,1994. – 61с.

7. Богуш А.М., Гавриш Н.В., Котик Т.М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах освіти: Підручник. – К.: Слово, 2005. – 316 с.

8. Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільному закладі освіти. Програма для студентів вищих педагогічних навчальних закладів освіти спеціальності 7.01.01.01.”Дошкільне виховання”/ Богуш А.М., Гавриш Н.В., Котик Т.М. - Одеса: ПНЦ АПН України, 2002. - 48с.

9. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному закладі. Програма для студентів вищих педагогічних навчальних закладів освіти спеціальності 7.01.01.01.”Дошкільне виховання” / Богуш А.М., Гавриш Н.В., Котик Т.М. - Одеса: ПНЦ АПН України, 2002. - – 2002. – 27с.

10. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах освіти. Програма для студентів вищих педагогічних навчальних закладів освіти спеціальності 7.01.01.01.”Дошкільне виховання” / Богуш А.М., Гавриш Н.В., Котик Т.М.- Одеса: ПНЦ АПН України, 2002.— 30с.

Статті у фахових виданнях України

11 . Котик Т.М. Актуальні проблеми лінгводидактичної підготовки фахівців дошкільного профілю та резерви її удосконалення //Наука і освіта. / Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. - №1-2. - 1998. – С.123-127.

12. Котик Т.М. Наочні засоби інтенсифікації процесу навчання лінгводидактики у ВНЗ // Наука і освіта. / Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. - №1. – 2002. – С.137-144.

13. Котик Т.М. Проблема наступності між дошкільною і шкільною ланками освіти в галузі української лінгводидактики //Зб.наук.пр. Бердянського державного педагогічного університету. (Педагогічні науки).- №3. - Бердянськ, 2002. – С.99-105.

14. Котик Т.М. Методологія пізнання і структура методологічного забезпечення лінгводидактичного дослідження //Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Історичні науки. Педагогічні науки. Філологічні науки. - Вип.14.–Ізмаїл, 2003.– С.50-57.

15. Котик Т.М. Місце і роль методології у процесі перетворення педагогічної дійсності //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. - Вип.3-4.–Одеса, 2003.– С.90-98.

16. Котик Т.М. Методологічні орієнтири розвитку української дошкільної лінгводидактики //Наука і освіта. /Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. – 2003. - №1. – С.111-116.
17. Котик Т. Тенденції розвитку української дошкільної лінгводидактики в контексті розвитку суспільства і науки //Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. пр. - Вип.175. - Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2003. – С.104-114.
18. Котик Т.М. До проблеми періодизації розвитку науки: початкова межа хронології становлення і розвитку української дошкільної лінгводидактики //Наука і освіта. /Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. – 2003. - №5-6. – С.99-104.
19. Котик Т.М. Системний і структурно-номінативний підходи до вивчення української дошкільної лінгводидактики //Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. пр. - Вип.28. /За ред. Євтуха М.Б. –Київ: Вид. центр КНЛУ, 2004. – С.84-89.
20. Котик Т.М. Становлення системи принципів навчання в українській дошкільній лінгводидактиці //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. – Вип.5-6. – Одеса, 2005. – С.100-109.
21. Котик Т.М. Практика визначення лінгводидактичних закономірностей//Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. – Вип. 5-6. – Одеса, 2005. – С.85-95.
22. Котик Т.М. Формування методичного аспекту української дошкільної лінгводидактики та становлення його характерних особливостей // Обрії /Науково-педагогічний журнал. - №1 (20). – Івано-Франківськ, 2005. – С.75-79.
23. Котик Т. Система лінгводидактичних понять української дошкільної лінгводидактики //Джерела /Науково-методичний вісник. - №1-2 (41-42).– Івано-Франківськ, 2005.–С.66-75.
24. Котик Т.М. Загальна характеристика і структура понятійної системи української дошкільної лінгводидактики //Зб. наук. праць. Педагогічні науки. Випуск 39 . – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – С. 81-87.
25. Котик Т.М. Особливості процесу поняттєтворення на сучасному етапі розвитку української дошкільної лінгводидактики // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова /Укл. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. Випуск 59. — С.88-96.
26. Котик Т.М. Еволюція змісту навчання рідної мови дітей дошкільного віку //Наука і освіта. /Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. – 2005. - № 3-4. – С. 91-96.

27. Котик Т.М. Кваліфікаційний ресурс кадрового наукового потенціалу української дошкільної лінгводидактики //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. –№ 7-8. – Одеса, 2005. – С. 194-203.

28. Котик Т.М. Процесуальний аспект підготовки майбутніх педагогів до навчання дошкільників рідної мови //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. –Вип. 7-8. – Одеса, 2005. – С.212-221.

29. Котик Т. Становлення комплексу методів та диференційованих форм навчання в теорії української дошкільної лінгводидактики // Джерела / Науково-методичний вісник.-№1-2 (41-42).- Івано-Франківськ, 2005.— С.106-112.

30. Котик Т. Становлення змістового аспекту теорії викладання основ лінгводидактичної науки //Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. пр. - Вип.258. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2005.–С.98-110.

Статті у наукових збірках і періодичних виданнях

31. Котик Т.М. Інтеграція професійно-мовленнєвої підготовки студентів засобами суміжних дисциплін// Зб. наук. пр.: Удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю /Упор. Л.В. Артемова, Н.В.Лисенко. – К.,1996. – С.83-93.

32. Богуш А.М., Котик Т.М. Підготовка студентів до навчання дітей української мови в дошкільному закладі //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: Зб.наук.пр. - Вип.2-3. - Одеса, 1998. – С.125-130.

33. Котик Т. Внесок М.Г. Стельмаховича у дошкільну лінгводидактику //Сподвижник української етнопедагогіки: Б-ка НМЦ „Українська етнопедагогіка і народознавство”. Серія “Педагогіка, етнопедагогіка”. - Вип.25. - Івано–Франківськ, 1999. - С.180-186.

34. Т.М.Котик. Оновлення процесу лінгводидактичної підготовки майбутніх педагогів дошкільних закладів. //Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі: Зб. наук. праць. - Вип.3. – Рівне: Волинські обереги,2002. – С.16-17.

35. Богуш А., Котик Т. Еволюція мети навчання рідної мови в українській дошкільній лінгводидактиці //Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. пр. - Вип.176.Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2003.–С.24-30.

36. Котик Т.М.. Міжпредметні зв'язки в системі лінгводидактичної підготовки студентів //Актуальні проблеми викладання філологічних дисциплін: Зб.наук.пр.– Херсон, 2003. - С.131-134.

37. Котик Т.М. Діяльнісний підхід до вивчення української дошкільної лінгводидактики //Дошкільна освіта /Науково-практичний журнал Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2003.- №1.– С.30-32.

38. Котик Т.М. Культурно-освітня діяльність сільських дошкільних закладів Східної Галичини (поч. XX ст.) //Дошкільна освіта /Науково-практичний журнал Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2003. - №1. – С.30-32

39. Котик Т.М.Українська наукова школа в дошкільній лінгводидактиці //Дошкільна освіта /Науково-практичний журнал Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. - 2004. - №4 (6). – С.27-32.

Тези та матеріали наукових конференцій

40. Котик Т.М. Народознавчий компонент у структурі мовної підготовки вихователя дошкільного закладу //Традиції виховання у світовій народній педагогіці. /Матеріали міжнар. науково-практ. конф. – Ч.2. – Київ-Рівне,1995. – С.6-8.

41. Котик Т.М.. До питання про дитячий білінгвізм //Ідея національної школи у педагогічній спадщині Софії Русової та Степана Сірополка: Матеріали всеукр. науково-практ. конф. - Івано–Франківськ,1996. – С.77-78.

42. Котик Т.М. Народ єднає тільки мова //Демографічна ситуація в Карпатському регіоні: реальні проблеми, прогнози на XXI століття: Матеріали міжнар. науково-практ. конф. – Чернівці-Київ,1996.–С.364-369.

43. Boguch A., Kotyk T. Interdisciplinary connections in preparing students for the second language teaching //English language teaching for the 21 st century in Ukraine. – Odessa,1996. – P.21-22.

44. Котик Т.М. Технологія лінгводидактичної підготовки студентів //Образование в современном обществе: проблема, теория, практика: Матеріали міжнар. науково-практ. конф. – Одеса, 1996. – С.180-181.

45. Котик Т.М. Професійно-мовленнєва підготовка фахівців дошкільної галузі //Система неперервної освіти : здобутки, пошуки, проблеми: Матеріали міжнар. науково-практ. конф. у 6-ти кн. – Кн.4. – Чернівці, 1996. – С.102-105.

46. Котик Т.М. Підготовка педагогів для східної діаспори – шлях до консолідації етнічних українців, провідна умова їх національного відродження //Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктності, проблеми та прогнози на порозі XXI століття: Матеріали п'ятої міжнар. науково-практ. конф. –Ч.2. - К. - Чернівці,1997. – С.299-304.

47. Котик Т., Медведик Ю. Провідні проблеми становлення українського дошкільля Станіславщини (20-30 рр. XX ст.) //Ідея національного виховання в

українській психолого-педагогічній науці XIX - XX ст. /Збірник статей і доповідей всеукр. наук.-практ. конф. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство „ВІК”, 1997. – С.130-133.

48. Котик Т.М. Методологічні орієнтири української дошкільної лінгводидактики //Славянский педагогический собор: Тезисы докладов 1 Международного конгресса. – Тирасполь, 2002 . – С.467-469.

49. Богуш А.М., Котик Т.М.. Підготовка майбутніх вихователів до навчання дошкільників української мови в дошкільних навчальних закладах //Проблеми впровадження державної мови в навчальних закладах Одещини: Тези регіональної науково-практ. конф. – Одеса, 2003. – С.1-5.

Анотація

Котик Т.М. Теорія і практика становлення та розвитку української дошкільної лінгводидактики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова). – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського (м. Одеса). – Одеса, 2005.

У дисертації вперше представлено системний, цілісний, науково обґрунтований опис української дошкільної лінгводидактики як наукової галузі; описано й подано як систему методологічні орієнтири її розвитку; побудовано теоретичне уявлення про сучасний стан: її сутність, структуру, характер взаємозв'язків між елементами лінгводидактичної системи, особливості їх функціонування; висвітлено історичні передумови і внутрішні чинники формування структури лінгводидактичної теорії, окреслено й охарактеризовано періоди та етапи її розвитку, зокрема наведено обґрунтування початкової межі становлення української дошкільної лінгводидактики як науки; виявлено й описано традиції, тенденції та закономірності розвитку таких рівнів української дошкільної лінгводидактики, як теорія обґрунтування змісту навчання, теорія керування процесом навчання, теорія викладання основ науки; обґрунтовано перспективи їх подальшого розвитку.

Ключові слова: українська дошкільна лінгводидактика, теорія обґрунтування змісту навчання, теорія керування процесом навчання, теорія викладання основ науки, структура лінгводидактичної теорії, періоди та етапи розвитку.

Аннотация

Котик Т.Н. Теория и практика становления и развития украинской дошкольной лингводидактики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00. 02. – теория и методика обучения (украинский язык). – Южно-Украинский государственный педагогический университет имени К.Д.Ушинского (г. Одесса). – Одесса, 2005.

В диссертации впервые представлено системный, целостный, научно обоснованный анализ украинской дошкольной лингводидактики как науки. Описано и подано как систему

методологические ориентиры ее развития; выстроено теоретическое представление о ее современном состоянии: сущности, структуре, характере взаимосвязей между элементами лингводидактической системы, раскрыты особенности их функционирования; освещены исторические предпосылки и факторы формирования структуры лингводидактической теории; определены периоды и этапы ее развития, в том числе обосновано определение начальной границы возникновения украинской дошкольной лингводидактики как науки; определены и описаны традиции, тенденции и закономерности развития украинской дошкольной лингводидактики, обоснованы перспективы ее дальнейшего развития.

Проведенное исследование раскрывает механизм адаптации отдельных общепедагогических и общенаучных принципов и подходов к изучению лингводидактической проблематики и таким образом вводит их в методологический арсенал представленной научной отрасли. Среди них: принципы системотехники, единства исторического и логического; структурно-компонентный, структурно-номинативный, системный и синергетический подходы, обеспечивающие глубокое проникновение в суть предмета исследования, помогают понять тенденции его развития.

В диссертации представлено теорию содержания обучения, которая отражает теоретические поиски относительно конкретизации целей, задач, усовершенствования содержания обучения и создания, моделирования того конечного продукта процесса обучения, что максимально удовлетворит запросы общества. Было установлено, что конечная цель развития речи детей дошкольного возраста - формирование общей культуры речевого общения, компонентами которой являются культура, выразительность речи и речевой этикет. В результате анализа программ воспитания и обучения в дошкольных учреждениях был сделан вывод о существовании разных концептуальных подходов к конструированию содержания обучения языку. Среди них: ориентация на развитие коммуникативных умений, которые основываются на этических основах общения; приобщение к богатствам человеческой культуры; формирование личностной компетентности для успешного осуществления речевой деятельности в разных конкретных условиях общения. Современные представления о конечных результатах обучения дошкольников родной речи характеризуются направленностью на формирование личностных качеств посредством усвоения способов речевой деятельности и опыта эмоционально-ценностного отношения к речи, а также на развитие творческих способностей ребенка, что соответствует приоритетам демократического общества.

В процессе исследования через изучение эволюции таких категорий, как «методы», «средства», «формы», «принципы» обучения, был раскрыт механизм развития теории управления процессом обучения языку и перспективы ее в структуре украинской дошкольной лингводидактики. Было установлено, что связующим звеном между теорией содержания обучения, теорией управления процессом обучения и лингводидактической практикой является

методический аспект - прикладная часть науки, которая содержит правила, советы, рекомендации, методики, конкретные указания для практической деятельности в области обучения дошкольников родному языку. Анализ основных подходов к формированию методического аспекта помог установить его характерные особенности, тенденции и перспективы дальнейшего развития.

Изучение содержательного и процессуального аспектов теории преподавания основ украинской дошкольной лингводидактики дало возможность установить особенности становления и перспективы развития этого уровня в теории науки и прийти к выводу о переходе его на качественно новый этап развития в пределах периода становления – формирование теории управления процессом подготовки будущих специалистов к обучению дошкольников украинскому языку.

Результаты исследования функциональных возможностей таких структурных элементов украинской дошкольной лингводидактики, как система лингводидактических знаний, зафиксированная в системе адекватных понятий, и система деятельности по выработке и использованию нового знания, отображенная в диссертационных работах ученых этой отрасли науки, а также способность кадрового научного потенциала решать актуальные задачи теории и практики стали основой для вывода о том, что современная украинская дошкольная лингводидактика как наука находится на стадии становления, которая характеризуется интенсивным формированием практически неограниченных научных возможностей. Свидетельством повышения ее теоретического уровня является формирование концептуальных подходов к конструированию лингводидактических процессов; установление в них закономерных связей и зависимостей; создание новых теоретических направлений лингводидактической науки; формирование собственной системы лингводидактических понятий, адекватной структуре самой науки и способной отобразить ее логику.

Ключевые слова: украинская дошкольная лингводидактика, теория обоснования содержания обучения, теория управления процессом обучения, теория преподавания основ науки, структура лингводидактической теории, периоды и этапы развития.

Annotation

Kotyk T. M. Theory and practice of Ukrainian preschool linguo-didactic establishment and development.-Manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific Degree of Doctor of Pedagogical sciences, speciality 13.00.02 - theory and methods of teaching (Ukrainian language).-Southukrainian state pedagogical university named after K. D .Ushynskyi. Odessa) 2005.

Systematic, complete, scientifically analyzed description of Ukrainian preschool linguo-didactic as a scientific branch is represented in this dissertation for the first time; methodological orientations of its development are described as a system ; theoretical introduction about its modern condition is

formed : its essence , structure, character of interrelations among the elements of linguo-didactic system , peculiarities of their functioning; historical preconditions and inner factors of linguo-didactic theory structure creations are depicted; periods and phases of its development are characterized; basis of the initial border of Ukrainian linguo-didactic as a science is analyzed; traditions, tendencies and regularities of the development of these levels of Ukrainian preschool linguo-didactic have been discovered and described, such as theory of teaching process managing; perspectives of their further development have been analyzed.

Key words: Ukrainian preschool –linguo-didactic, theory of teaching process managing, theory of teaching basis of science, structure of linguo-didactic theory, periods and phases of development.

Підписано до друку 20.01.2005р. Формат 60x84/16.
Гарнітура "Times New Roman". Ум. друк. аркушів 1,0.
Тираж 100. Віддруковано на різнографі. Замовлення № ____.

Друкарня видавництва "Плай"
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, тел. 59-60-51